

צרי היגון

חברו החכם הנעלה

שם טוב בן יוסף אבן פלקירה

כושל יקימון מליך וברכים כרעות תאמץ [איוב ד ד]. סגולת ספר צרי היגון, להשקיט הנפש מדאבון, כטוב חמשת מיני דגן, להשביע הגוף מרעבון, חברו החכם הכולל בש"ם טו"ב ונקבר בשם טוב בר יוסף פ'לאקיר.

וכאשר עיניכם יראו בהקדמות קריאת הספר שם משואל אבהן ובר אהבן במהו"רר שמעון זצ"להה בעל מחבר ההג"ה עיני האנשים ההם תנכר, אשר לתבונתם אין חקר. וכבר היה נדפס בקרימונה לפרט צר"י טו"ב לפ"ק ובאותה שנה היה הצר"י הזה בזול ועכשיו הוא ביוקר מחמת שאין יוצא ואין בא במכר וממכרה בכך קם ואור כגבור חלציו ה"ה האלוף כהר"ר זלמן לונדן להביאו עכשיו לדפוס כדי להוציא זול מיוקר, בזכות זה יזכה לאורה ששון ושמחה ויקר אכי"ר.

הקדמה בעל המביא צרי היגון לדפוס:

הנה אנכי שפל אנשים אחרי רואי שספר נחמד הלזה הצר"י אין ויגו"ן בחדרי דלתות סגור ומסוגר, אין יוצא ואין בא במכר ובממכר, יש שאין לו ואינו מוציא אם לא במתן דמי"ם הרבה ובמוע"טים משתקים אותו ונפשו עליו תאבל ביגון ואנחה בערב יאמר מי יתן בוקר, בכך אזרתי כגבור חלצי להביאו לדפוס כדי להוציא זול מיוקר, לפני עמי ונשיאים יביאו נדבה בבוקר בבוקר, ואשאלה מענה מהאל העונה אותי ביום צרתי ומן האנשים אשר שפתותם חצי גבור שנונים אהבו אמת ושונאי שקר, להרחיק מעלי מי שבוא יבוא בגבולי לבל יסיג ויגרום בהזיקי כי לאו היינו דרך מדבר והפקר, והעובר דרך נח"ש עלי צור במקרה עליו יקר, ובסילוא דלא מבע דמים ידקר, והשומע לדברי חכמים יזכה לאורה שמחה ששון ויקר, והספר צרי היגון אצל כל אדם יהיה אמון, באשר הוא מלא נופת צופים כרימון, קול לו בהדר קול אליו כפעמון, ובארץ ציה וישימון, הנהו כטל חרמון, ורפואה לגוף כל חולי חלמון מנחה שלוחה ודורון, לילדי הזמן בעלי חרון, יזכה בו דור עני ואביון, ממנו ילמדו לעשות רצון עליון, הנהו קב ונקי בתכלית הנקיין, לא יסופר שבחו עלי עשור ועלי נבל בהגיין, כל אדם יחוס עליו כחס יונה על הקיקיון. וכל ישראל ישכון בטח ושאנן. ויזכו במהרה לביאת ינון. כה עתירת שלמה זלמן במהו"רר משה רפאל זצ"ל לונדן.

אלה דברי פי חכם חן בעל המחבר ההג"הה שבתוך הספר צר"י היגון.

אם מכאוב על יגון רובע: צרי הזה עליו תהיה קובע:

כל המחלה יהיה ממך מונע: אז בריא בלי חולי גופך משתעשע:

ותרופות צר"י טו"ב כמעין נובע: שבחו לספר קצר המצע מהשתרע:

באשר אדע גודל התועלת וטוב התרופה בספר הזה אשר כינהו אביו הראשון וקראו **צרי היגון** שמו נאה לו והוא נאה לשמו. כי כן בדידי הוה עובדא בעו"ה בעת סערת הזמן וגלי טרדותיו עלי עברו ביום חצי שדי היו עמדי אשר חמתם שתה רוחי ספר זה משמיא אלי הזדמן. ואף חכמתו עמדה לי קריתי בו גם שניתי ושלשתי היו דבריו מתוקים כדבש לפי וכמים קרים על נפש עייפה. העביר ממני תרעלת האנחה סמי הדאגה וארסי היגון.

הצרי המעולה הזה מי יוכל למלל גבורותיו. ושבח סגולת מעלותיו. עצור במילי' מי יוכל ואיך אתאפק מלהודיע טבעו בעולם למה אמנע טוב מבעליו ולעבור אלאו דלא תעמוד על דם רעך. באשר היגון ואנחה רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה. אחוש פן בשתיקה יקרני עון ח"ו למס מרעהו חסד. אמרתי האמנם אלם צדק ידבר כי עת לעשות לה'.

ולכן חצני נערתי ולא אבוש אנכי הצעיר הדל באלפי כאסתרא בלגינא קריא בן קי"ש יצאתי להקיש על דלתי החכמים לתור ולדרוש אחר ספר הצרי הזה היה בידי מקדמת דנא יצרו חכם אחד נקרא **שם טוב ב"ר יוסף פ'לאקור**.

ולסיבת יסור יסרני ה' בטלטולא דגברא דקשה ובשאר טרדות בעו"ה איירי דזוטרא מירכיס ממני שאו"ל שאלתי פי כל ודרשתי גם חקרתי אחר ספר זה בקשתי את שאהבה נפשי. יגעתי אחריו ולא מצאתיו. אלקים הבין דרכו והוא ידע את מקומו אף כליותי יעצוני לחשוב מחשבות לרקח כמוהו. אמרתי הלא מצער הוא ותחי נפשי ואלקטה נא בעמרים לא מפי סופרים. כי אם מפי ספרים מנופת צוף פניני המאמרים. ומזמרת הדבורים.

ידעתי גם ידעתי רבים אומרים. לנפשי אין ישועתה לו בספר זה שטיא בחד מלתא מסרך אשר כבר היה לעולמים ויפה שתיקותו מדיבורו כמו דתני ר' חייא יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטפשים כמוני היום וכן שלמה אמר גם אויל מחריש חכם יחשב אמנם זכורני הלכה במסכ' עדיות (פ"ה) עקביא ב"מ אמר מוטב אקרא שוטה כל ימי ולא אהיה רשע שעה אחת לפני המקום.

ובזה רוחי העירני לאמר קום מה לך נרדם לישיב בדד ולידום. הלא גם על מנצפ"ך ותרגום א"ה נאמר שכחום וחזרו ויסדום. לכן אברך ה' אשר יעצני יתן לי עזר זכרון אחד לכולם יהיה תשועת נפש מיד שונא טבע המעציב אם פגע בך מנוול משכיהו למדרש זה אחד מהמקומות מחזיר מועט הכמות את המרובות מהאיכות בגודל תועלתו.

אכריז כר' אלכסנדר' בפ"ק דע"ז (דף י"ט) מאן בעי חיי מאן בעי חיי כנופו ואתו כולי עלמא למזבן סם חיים ספרא דא תא חזי כמאן עמא דבר עולה כמנהגו נוהג להיות כל איש שורר בביתו מחזיק בפלך מעט צרי ואבקת רוכל התעלות וסמני הרפואות אוקיר לאסיא עד דלא יצטרך ליה גם כי ספק אם לעולם יבוא לידי

נסיון. כ"ש באשר נברא יש אין שלא יבא לידי תוגיון. הן רחמני או אכזרי. שלא ימיש מתוך אהלו זה ספר הצרי. הצריך ומועיל לכל גוף ונפש. מוציא מטיט היגון ומדאבון רפש. כל קורא בו ימצא מנוחה שבת וינפש:

והנה אפיל תחינתי לפני כל אשר ימצא בידו זה הספר. אם בשגגה איזה דבר חסרתיו. ידיני לכף זכות וכופר. וימחול לעוני ויסלח לזדוני. באשר הוספתי מכל אשר היה לפני. כי במטבע שטבע החכם בראשונה. לא שנותי ברק חרבי הכוונה. כי מי הוא חכם ויבן את זאת. לרשום בזכרון טוב הכל אות באות כי אייקר לי תלמודייהו גם כי מצערנא לאדכורי, ואנכי בער מאיש ותושיה נדחה ממני, גם כי הספר הראשון היה מאוד קטון הערך מזה ופחות, הוספתי בפנים הרוב וכל ההגות. והוא לבד לא היה השליש מזה. לא עשיתי לשום חכם נביא וחזקה. רק לקטני ב"א וצעירי התלמידים כמוני היום. אתן שבח לנורא ואיום. אשר לעשות אלה יעצני. ואחל בעזרת יוצרי וקוני ואברך בא"י חקך למדני. אשר הראיתני צרות רבות ורעות תשוב תחיני. ומתהומות הארץ תעלני תרבה שמחתי ותשוב תנחמני. אכי"ר.

שבח אהלל ואזמר לאל נורא הבורא כל נברא מעביר אפילה ומביא אורה. משגב בצרה. משמיע אחר מספד וקינה. קול זמרה ורינה. המוציא יצוריו מאפילה ומבור הדאגה. מעלה משאול היגון והתוגה. לשמחת אור נוגה. אהודנו על כל מעשיו הנפלאים. וארוממנו על פעולתיו הנוראים. בכל מקום ופינה. דיהיב חכמתא לחכמין ומנדעא ליודעי בינה. לבחור דרך סלולה ואורח ישרה. לשמוע לדברי חכמים המגינים מכל דאגה ופחד וצרה.

אמר החכם מהמדות המאושרות. אשר מפז יקרות הם ממדות גבורי החכמה. ואבירי המזימה אשר לא ירעשו מרוח סערות התלאות. ולא ירגזו לקול שאון ותשוואות. יהא האדם חזק ואמיץ לשאת כובד צרותיו. ורחב לב להכיל קורותיו. ולסבול עול ילדי הזמן. לא ילכד ברשת הדאגה אשר לו טמן. אמיץ לבו. ילעג לסוס האיד ולרכבו. עב התוגות לא תחשיך שמש תכונתו. יצא כזהב בבחון אש התלאות אותו. וכל המוצאות אותו לא יתפעלוהו.

הימים בשמחתם לא יפתוהו. גם באנחתם לא יחרידוהו. לא ירגזוהו באבלם. לא ישמחוהו בגילם. יודע כי אחרית שמחה. יגון ואנחה. וכל גיל ליגון ישוב. ונופת הזמן לחמת עכשוב. והנפש הטהורה התמימה והברה. יצר התאוה לא טמאה. והבלי הזמן לא השיאוה. כהבל וריק נחשב לה הפגעים ותהפוכות הזמן ללבה שעשועים. יודעת כי טבע היצורים להתחדש בהם פגעים ומקרים. ויצברו אותם חמרים חמרים.

ומי האיש אשר לא נכשל ונלכד בתחבולות הזמן וכבליו. אשר ניצול ונמלט שלא עלה עליו. תלאות ומצוקות. ולא הקיפוהו שאגות וצעקות. וחיצי הזמן לא השיגוהו. ופגעי העולם לא הלאוהו. אין אחד נמלט. אשר שר הדאגה עליו לא ישלט.

ע"כ האנשים אשר נאצל עליהם מרוח חכמה ועלו למרום השכל והמזימה. ובאו להיכל הדעת פנימה. וחקרו המסתרים. וירדו לעמק אמתת הדברים. לדעת תהפוכות הזמן ותולדותיו. והשכילו תוצאותיו ומסבותיו. וכי פעם להטיב ופעם להרע. פעם יוסיף ופעם יגרע. מעת הכירו אלה חזקו מצור לבותיהם. ואמצו לשמור נפשותיהם. לבלתי יחרידו בבה התלאות. וירגזו בהתחדש התשוואות.

ובכאן אעורר דברי המשורר. המתחיל וגומר. ויפתח פיו ואומר:

הלא יגון שמח ונטוש יגונך, ואל תרגז לכל ילדי זמנך:

ובצר לך חזק וסבול פגעיו, היה כצור לכלכל ים שאונך:

היה מראה זרוע עם גבורה, בעת מקרה ופגע רע יאונך:

ויום רעה בלב עלז תקבל, כיום טובה וכבה את חרוןך:

תאמץ לב לבל ימס כדונג, ביום אידך וצער דאבונך:

והיום אל תהי חרד לשברך, ואל יהיה למחר יום אסונך:

ולא תפחד במו נחל תלאות, ואף אם יחצה עד צוארנך:

והוחיל רחמי בוראך בצוקך, ועת מגור וצר קוה לקונך:

בחרב דעתך החרב דאגות, וללחום בם יהא שכלך אזינך:

ואל תבכה לפירוד אח וגואל, לפה יד שים ותן פוגת לעינך:

נעים הזמן ותענוגיו תבזה, הטוב לך כי תהיה עבד להונך:

ובתלאה בחכמה בין ותועיל, כטיולך במו פרדס וגנך:

נטיעות תאווה קצץ ותשפיל, רצון קונך עשה בטל רצונך:

בטח עליו בכל צרה אשר הוא, לאור יוציא שפטיך ודינך:

ואם ישכון עלי לבך ענן איד, אלקים יחקור יעביר עננך:

לזכר זה יהא תמיד בלבך, צרי מרפא תעלת כל יגונך:

ולכן האיש הנלבב, ילך שובב לא תטה אשורו מפחד הזמן, אשר רשת לכל יטמן, יזכור ממה היה ראשיתו, ואל מה יהי אחריתו, וטוב העולם וגילו, לאפס ותוהו נחשבו לו:

והחכם אומר השמח בעולם הוא המתאבל עליו והמשכיל זוכר ימי האנחה, בימי השלוח והחדוה, ובימי החרדה השלוח, וחכם אחר אומר זכור האל בשלוח תמצאהו בצרה ואמיץ לבו בגבורים [עמוס ב טז], האוחז בדרכי ישראל, לא יתחלחל לשוד הימים, ולא יבהילוהו החרדות והאימים, לדעתו כי זאת לפניו בכל הזמנים, לחדש בגדול הנפש והאבירים, פגעים רבים ומקרים.

וחסר לב יושב שאנן, מתארח כאזרח רענן, וישליו אוהלים לשדודי השכל והאווילים. ומשכנות בטוחות למרגיזי אל ועובדי אלילים, ודאגות לקמצים לאיש חיל רב פעלים:

וכן אמר המשורר

הכי רדפו ילידי הזמן רק, לכל נכבד ואיש דעת וחכמה.

ראה שטות פני מים נבלות, ויורדים הפנינים לאדמה.

ואם יתעוללו גם בך בני יום, בעת הכך זמן מכה עצומה.

הלא אין קץ לכוכבי השחקים, ולא יחשך לבד סהר וחמה.

וכן אמר המשורר

זמן שר יחנק, ועבד מפנק, ובו צר ואויב כאריה יזנק.

יחיה ברשעו מחויב בפשעו, סקילה שריפה והרג וחנק.

שמעו אלי והאזינו לדברי אנכי הצעיר בידעי היות גבורות הנפש על הצרות. ואומץ הלב בהתחדש הקורות. מדה חמודה ומעולה. מרוח השכל אצולה. ואינה מצויה אלא ביחידים. ולא תנוח אלא בשרידים. על כן כל איש אשר ידבנו רוח לאחוז בדרך החסידים. להיות לו סגולה. מדה טובה לחלק ולנחלה.

אם ככסף יבקשנה. וכמטמונים יחפשנה ימלט מפח התוגה. אשר הלב מחלה וינצל מרשת הדאגה אשר הגוף מכלה. ולכך חובר זה הספר הנותן אמרי שפר. כשיקרה לאדם אחד מן המקרים. ושבר מהשברים. ישעשע במיליו. ויקל מעליו.

וע"כ נקרא שמו **צרי היגון** לכל בר נש טוב והגון. צרי היגון ומרפא לאנחה. בו ימצאו גיל ושמחה. לאובד ולמרי נפש אתן מנחה. כל עיף הטרדות ויגע המקרים יתור בו מנוחה. ולמען זאת הספר הזה בדברי חז"ל חזקתיו ובמשלי הפילוסופים אמצתיו. ואספתי פארי דבריהם. וקבצתי נדחי אמריהם. זער שם זער שם. כדי שלא יקוץ בו הקורא ואשימני אשם. ע"כ אחד מעיר ושנים ממשפחה העליתי להיות לדורשיהם מזומנים. ולחוקריהם נכונים.

[עיין הגה"ה א']

ואתחיל בדברי הנשר הגדול החכם המופלג הרמב"ם זלה"ה. וזה כי מלך זמנו שלח אליו שיכתוב לו רפואה לחוליות שארעו לו וזכר בכללם כי גברה עליו הדאגה והחרדה והיה מפחד מהמות וכתב לו בזה הענין דברים אלו מקצת תשובותיו.

[עיין הגה"ה ב']

וז"ל ועתה לא תמצא מאלו ההתפעליות ר"ל התפעלות הנפש כמו הדאגה והכעס והיגון שירשמו רושם גדול אלא באנשים שאין להם הבנה במוסרים ותוכחת התוריות. ולא במדות הפילוסופים כנשים וכנערים המנוערים מכל חכמה והפתאים מבני אדם כי לרפיון נפשם יחרדו ויפחדו וכשתבואם תלאה מהתלאות תגדל חרדתם

ופחדם ויצעקו ויבכו ויקרחו ראשיהם וימרטו לחייהם ואפשר שיגדל דאגתם ופחדם עד אשר ימותו פתאום או אחר זמן מועט לפי שיתגבר עליהם היגון.

[עיין הגה"ה ג']

וכן בעת ששיגיג אחד מאלו טוב מטובות העולם תגדל שמחתו בו ויחשוב למיעוט דעתו כי השיג טוב גדול מאוד ותרבה גילתו ושמחתו ברוב תענוג מה שהשיג ויגדל צחקו עד אשר ימותו קצתם מרוב השמחה מפני שהחום הטבעי מתפזר פתאום בכל הגוף ויצא חוץ למקומו כמו שדברו בזה חכמי הטבע וסבת כל זה רפיון הנפש וסכלותה באמת הדברים.

אמנם האנשים המלומדים במוסרים ותוכחת התוריות והמתענגים במדות הפלוסופיות הם מקנים להם חזק נפש וגבורה והם באמת גיבורים, עד אשר לא תתעלפנה נפשותיהם לדברים אלו אלא התפעלות מעט וכל מה שיהיה האדם יותר רגיל במדות החכמה יהיה לו מיעוט התפעלות לשני העניינים ר"ל בשלוח ובחרדה עד אשר כשישיגי טוב גדול מטובות העולם והם אשר יקראו הפילוסופים טובות מדומות לא יחרד עליו בשמחה רבה.

ואמנם יגיע לאדם זאת התכונה בחקרו אמיתת הדברים והבנת טבע הנמצא וידעתו כי הגדול מטובות העולם אלו נשאר לאדם כל ימי חייו ואח"כ יעזבנו מה היא וכמו כן הגדולה מהרעות שבעולם בעת שיערוך אותה האדם אל מותו אשר אי אפשר מבלעדה תהיה רעה זו קלה מהמות בלי ספק ולא יחוש לזו הרעה אחרי שהיא קלה מהרעה שאי אפשר ממנה.

ובאמת קראו הפילוסופים טובות העולם הזה ורעותיו טובות ורעות שאינם אמיתיות כי כמה מאורעות יחשוב האדם שהוא טוב והוא רע באמת.

[עיין הגה"ה ד']

וכמה עושר הגיע לאדם וכמה מלכות גדול והיה זה להפסד גדול בגופו ושתאבד נפשו בקוצר חייו וגרם הרחקתו מהאל ית' ולהבדיל בינו ובין יצרו ואחריתו עדי אובד שיגיע היגיעה התמידית. וכמה עושר אדם וכמה מלכות שהוסר ממנה והיה כל זה להצלחת גופו ותקון נפשו במדות הטובות ואריכות ימיו וקרבו אל יוצרו ואחריתו ההצלחה התמידה והמנוחה ועל דרך כלל רוב מה שיחשבו ההמון שהוא טוב והוא רע אצל האמת.

ואין כוונתינו לבאר עתה אמיתת אלה הדברים. אמנם כוונתינו ההערה להרגל הנפש מיעוט ההתפעלות בהבינו בספרי המדות והמוסר ובתוכחת התוריות עד שתתחזק הנפש ותראה האמת אמת והשוא שוא ותתמעטנה הדאגות והאנחות ותסור המחשבה וההשתוממות ותשמח הנפש בכל ענין שתהיה האדם בו.

ובזה החקירה טובה מאד תתמעטנה המחשבות והדאגות ואפשר שיבטלו לגמרי בעת שישים זה האדם לנגד עיניו וזה כי כל מה שיחשוב האדם וידאג ויתחדש לו אנחה ויגון לא ימלט זה מהיות אחד משני דברים. או שיחשוב בדבר העבר כמי שיחשוב באבדת עושר שהיה לו או מיתת אדם שהיה יקר בעיניו. או שיחשוב

בעניינים עתידיים ליפול ויפחד וידאג למה שיחשוב וידמה שיפול עליו מהם נזק מהנזקים וירא שמא יארע לו צרה או תבואיהו תלאה או יפגעהו פגע רע.

[עיין הגה"ה ה']

וידוע הוא אצל החקירה שכלית כי המחשב במה שעבר ואבד כבר לא תועיל כלום בשום פנים והאנחה והדאגה על הדברים שתמו וכבר אבדו הם מחסירי הדעת ואין הפרש שידאג האדם על עושר או איזה דבר שהיה חביב לו שנאבד ממנו. או שידאג מפני שהוא נברא אדם ולא מלאך ולא כוכב או זולתו זאת מהמחשבות הנמנעות וכן מחשבת האדם בדבר שהוא ירא שמא יקרהו לזמן הבא גם זה הבל ורעות רוח.

[עיין הגה"ה ו']

כי כל מה שיירא האדם ממנו הוא אפשר שיהיה ואפשר שלא יהיה כמו שידאג כמו כן צריך שתשמח נפשו בבטחון השם בהוחילו ההפך ממה שירא כי זה כמו זה אפשר עכ"ל הרב ז"ל.

והנה גלוי וידוע כאשר הוכחנו כי הדאגה היא מחלת הנפש ולפעמים סיבה למיתת האדם פתאום וזה כשיגבר היגון על האדם ויתחזק בו, ושלמה ע"ה אמר נפש איש תכלכל מחליהו ורוח נכאה מי ישאנה כלומר שחולי הנפש קשה מחולי הגוף כי הגוף כשיחלה תסבול הנפש ותחזק לשאת אותו אבל בחלות הנפש אין הגוף יכול לסבול חליו אך הוא נמס ואבד או יהיה ענין הפסוק כן רוח איש כלומר יצר לב האדם גורם אל האדם לכלכל ולזון להשאיר הדבר המחליא אותו והעניין שהוא ימשך אחר תאותו או אחר דאגתו נמצא הוא עצמו יפרנס ויכלכל דבר המחליאו ולא יחשוב האיש העושה זה שעושה לעצמו היזק מועט כי החולי כשתיישב בגוף מי יוכל לשאת טרחו או מי יוכל להסירו ממנו, כלומר כשיגיע החולי בגוף ויתיישב בו עד שתהיה הרוח נכאה וחלושה מי ישאנה כלומר מי יוכל לסבול טורח החולי ההוא, וזה ידוע כי מי שידאג תמיד נופל בחלאים רעים.

[עיין הגה"ה ז']

וזכרו כי פלוסוף אחד אמר למלך זמנו כי הדאגה תמס לב האדם ורצה לנסות דבריו ויקח חיה אחת שאברי בטנה דומה לאברי בטן האדם ויחביא אותה במקום אפל והיו נותנים לה מאכל ומשתה כפי צרכה ולקץ הימים צוה לקרוע בטנה ולהוציא לבה וימצאו אותה שכחשה מאוד ולא נשאר לה אלא מעט ונמצא שזה היה ממה שהייתה דואגת על שבתה במקום ההוא וידע המלך כי אמת אמר לו הפילוסוף, ואמר הפילוסוף הנפש בעוד שתשמח תתחזק התנועה ותרתיח הדם ונתפזר בכל הגוף ויאדימו הפנים מפני זה וירבה הצחוק לרפיון הגידים והאיברים מחוזק הטבע ובעת שתדאג תשקוט הנפש ותכבה שלהבת תנועת הטבע ויתקבץ מכל אברי הגוף לחדרי הלב ונהפכו כל פנים לירקון לאבדן הדם מהם, ורוב פעמים גורם המות.

[עיין הגה"ה ח']

וזהו שאמרנו סבת השמחה והדאגה והחכם אמר מי שרוצה לחיות יכין לתלאות לב אמיץ. וצריך אדם שיבזה חייו ויאמין שמעשה העולם פעמים טוב ופעמים רע להפך ממה שירצה האדם והטוב והרע מעורב יחד

בעולם וע"כ אמר בעל השיר כי הזמן נקרא עיר ההרס, כי הוא לדאגות ולתלאות ערש, ולא תאכל ממנו מתוק בלתי בלול עם האדם, והטוב שבו במזג מחרצנים ועד זג, יבא יציריו כשור אל טבח כי הוא יברך את הזבח. וכן יאמר בשיר על זה

תבל הטוב שבו מזוג, על כן נקרא עי"ר ההר"ס

ולא תאכל מ-תוק ממנו, בלתי בלול עם הארס.

אמרו החכמים הנעימים. אשר דברו על תולדות הימים. כי העולם הזה כדמות מסגר. ובו החרש והמסגר כגר. ופניו בטמון חבוש וערום יעלהו הזמן מבלי לבוש. ומי שיבחן העולם הזה ימצאהו אויב בכסות אוהב לבוש. ועוד אמר חכם אחד כי הזמן עיט צבוע. ותבל דומה לגשר רעוע. ותחתיו נחל שוטף עמוק ונתון בו חבל גרוע. והדולה עצל וצרוע. והדלי רצוץ וקרוע. ואם בא לדלות תשבר כד על המבוע.

וכן יאמר בשירו

תבל בשמו הידוע, ידמה אל גשר רעוע

תחתיו נחל שוטף עמוק, בו נתון חבל גרוע,

דולה עצל, ימיו כצל, ראשו פרוע, איש צרוע

ודלי רצוץ, נבזה נפוץ, קלוט שרו-ע קרוע

יום בא לדלות, נפל ות-שבר, כד על המבוע

ובאשר הזמן ישלח חפשי הזבוב העלוב, ויתן הנשר בכלוב, דמוהו החכמים לכף מאזנים ישפילו היתרים, ויעלו החסרים, עד לשמים ולא יגיע האדם למנוחתו, ולתשועת נפשו ולהצלחתו, כי אם בהנחתו, ואמר החכם זכרו זאת מיחלי הזמן ויונקי שוד תנחומיו, כמה פוגע היום שלא שלימוהו ומייחל למחרת ואינו למחרת ואינו מימיו, ודע כי הסבל מעלה גדולה, והוא תחבולת מי שאין לו תחבולה, ומי שאינו רוצה בגזירת הבורא הוא כבהמות יער, ובוער יום יום באש הצער, ומי ששם הסבל תכליתו וקצו, יגיעהו הסבל למחוז חפצו, ואין באבל, טוב מן הסבל לגדור פרצו, ולחטיא חצו, ולכן יזמן בעל נפש יריאה, לכל פגע סבל ולכל טובה הודאה, כי הסבל טוב שביועצים, והענוה טוב שבחברים החרוצים.

[עיין הגה"ה ט']

ואומר החכם מי מבני האדם נכבד ומעלתו ידועה, מי שיודה על הטובה ויסבול הרעה, ומי שרבו שכלו ונראי' ענוותנותו, ימעטו חומסיו ומבקש רעתו, ולכן תהיה מאנשי התורה, ומאנשי החכמה היקרה, זכור עם כל טובה סורה, ועם כל צרה ומגור', התקוה באל להעביר', למען יטב לך בעבורה'. ואמר החכם אשר דבריו אמרות טהורות, העולם הזה והבא כשתי צרות, האחד כשפחה והשני כגברת, לא תרצה אחת עד שתשקיף האחרת, ולכן יתעורר המשכיל ויבא לצבא צבא, ומהלחם עם העה"ז לא יתחבא, כי גירושי תבל הם נישואי העוה"ב.

[עיין הגה"ה י']

וכן יאמר בשירו

לא נביא א-נכי גם לא בן נביא אך שכלי נבא

כי גירושי תבל המה, נישואי ה-עולם הבא

ועל כן צריך המשכיל הזריז שלא ישמח בהצלחת דרכו ושלא ידאג בעת שלא יצליח וידע שזה כולו נכרת וכלה ובזה הזמן קצר אין בו מועיל וטובו ורעתו כטל משכים והולך והוא כענן בוקר, וכן אומר בעל מליצה אחד [זהו הראב"ע]; מילד"י יו"ם א"ל תבה"ל, כ"י יל"ד יו"ם ל"א ירגע"ו, א"ל תשמ"ח בם אם ייטיב"ו, ג"ם א"ל תח"ת א"ם ירע"ו, כ"י הטובות"ג"ם הרעו"ת כאש"ר יחנ"ו כ"ן יסע"ו.

ובאשר היגון כאב הנפש וכל מחלה שאין סבותיו ידועות אין לו רפואה, ע"כ צריך שנבאר מדת היגון וסבותיו כדי שתהיה הרפואה ידועה וקלה לעשותה. ונאמר כי היגון יהיה בעת שיאבד האדם מה שיאהב או בהמנע ממנו מה שיבקש, והנה נחקור אם אפשר שימלט מאלו הסבות איש מבני אדם, והוא שאי אפשר שישגי איש כל בקשתו ולא ינקה מאבידה מה שיחשוק ויאהב כי הקיום וההתמדה נעדרים בעולם ההווייה וההפסד אשר אנחנו בו אמנם הקיום וההתמדה נמצא בשכל רצה לומר בקנין מעלות שכליות אשר זאת היא תכלית האחרונה והיא משלמת האדם שלימות אמיתי וזה נאהב וכל קניינינו וחפצינו שיהיה לו ממנו נהיה בטוחים שלא יגזול אותם אדם ממנו לא תמשול בם יד אחד ולא נאבד אותם כי לא תשיגם תלאות ולא יקרה להם מות כי הבקשות וקנייני השכלות עומדות תמיד אינם מתנענעות ולא סר' והם מושגות ולא אובדות לעד.

[עיין הגה"ה יא']

וזהו תכלית שלימות האנושי, כדברי הרמב"ם ז"ל ס"ק נ"ד ח"ג מהמורה, אמנם הקנין המורגש והאהוב המורגש והבקשות המורגשות לא יוכל האדם להצילם שלא ישיגם מקרה והפסד והם סרות וחולפות מהרה ותהיינה מכאיבות אחר שיהיו משמחות ונוסעות אחר שיהיו חונות כי אין בטבע שיהיה מה שאינו בטבע ואם נרצה בהענינים והמדות המשותפות אשר אין מהם דבר מיוחד לא דבר א' בלתי זולתו אבל הן קנין לכל אחד שתהיינה לנו מיוחדות, ומן הנפסדות שתהיינה לא נחסדות ומן הסרות וחולפות שתהיינה קיימות, א"כ נרצה מהטבע מה שאינו בטבע, ומי שירצה מה שאינו בטבע ירצה מה שאינו בנמצא.

ומי שירצה למה שאינו נמצא יגע לריק, וע"כ צריך שנזהר ונשמר שלא נגע לריק אבל יהיה מה שנאהב ומה שנבקש מה שיזדמן לנו ובעת היותו לנו ולא נבקש אלא מה שנצטרך לקיום הגוף ובעת שנשיג נשמח בו ואם ח"ו יאבד וילך לו צריך שלא נהיה דואגים עליו ונדהמים בעבורו כי זה ממדת החכמים שאינם נדהמים על מה שאבד מקניינם רק ישמחו ביסורין כמו שאמרו רז"ל בפ' חלק דף ק"א כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבע חכמים לבקרו וכו' נענה ר' עקיבא ואמר חביבין יסורין, אמר להם סמכוני ואשמעה דברי רבי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין, אמר לו עקיבא זו מניין לך, אמר מקרא אני דורש וכו'.

[עיין הגה"ה יב']

וכן דוד המלך ע"ה אחז"ל שחבב היסורין וקבלם עליו כמו שדרש רבי דוסתאי דמן בירי פרק חלק דף ק"ז ומרגלא בפומיה דרבנן לומר חביבין יסורין, אמנם מדת הסכלים והנקלים וקטני העם נבהלים להון ויתאבלו וישתוממו באבדן דבר מקניינים ויחרדו עליו, על כן ראוי לכל משכיל שלא יאחז במדתם של חסרי לב רק יבחר במדות החכמים אנשי האמת, וכמו שאמר הפילוסוף אם לא יהא מה שתרצה רצה מה שיהיה, וכאשר אנחנו חייבים שנדחה מכאובי הגופות מאתנו בסמים המרים וכריתת אבר והכויה ומהדומה לזה ברפואות שנסבול בזאת יגיעה רבה ומפזר ממון גדול למי שירפאנו מהחלאים.

ומה יתרון תיקון הנפש לרפואות ממכאובים כיתרון הנפש על הגוף, כי הנפש מנהגת והגוף מונהג, ותיקון הנשאר והעיון בתיקונו וקיומו יותר טוב מהעיון בתיקון גופינו באשר ידוע כי הגוף רק כלי לנפש להראות בו פעולתו, ותיקון עצמינו יותר מחוייב עלינו מתיקון כלינו. א"כ מן הראוי שנסבול בתיקון נפשותינו ממריחות הרפואות כפליים ממה שנסבול לתיקון גופינו, וכ"ש שתיקון גופינו יותר קל ואין כ"כ יגיעה כמו תיקון הגוף, כי תיקון נפשותינו אינו צריך סם מהסמים ולא הוצאות ממון ושאר ענינים כבדים, רק שתשקוט הנפש ותרגיל במידות הטובות, בדבר הקטן אשר ההרגל קל עליו, ואח"כ נעתיק להרגילה בדבר גדול ממנו מעט, וכן נעשה תמיד עד שתהיה מורגל, בדבר הגדול כמו בדבר הקטן, וההרגל יהיה קל על זה הדרך, ובאופן זה צריך לתקן חולי הדאגה ולהסירה מהנפש.

[עיין הגה"ה יג']

ואמר החכם מי שידע שההפסד מושל על הווייתו תהיינה התלאות קלות בעיניו, וכל מהנבראים שיש לו ראשית הכרח להיות לו אחרית. והאדם החכם יזכיר לנפשו תמיד מה שיקרהו, אבל הסכל שהוא כבהמה לא יתעורר לדעת ענייני בני אדם שיקרה להם בכל יום, והאדם שחושב שאבד דברים גדולים ויקרים לא תסור הדאגה והיגון ממנו תמיד, רק לעולם יחשוב האדם השלם כאלו אבד דבר גרוע מאוד וזכרו כי אחד מהפילוסופים היו לו ארבע מבצרים וקרה לו מקרה שנאבד ממנו מבצר אחד וישאר לו שלשה, ופגש בו אחד מאוהביו והיה מראה לו שהוא דואג וצר לו על אבדת חבירו ויצחק ממנו הפילוסוף ויהתל בו ויאמר לו, מדוע אתה ככה דואג עלי ויש לי עוד שלשה מבצרים ואין לך אפילו אחד ואיני דואג עליך.

ובני אדם לפי קיצור דעתם אם יהיה אחד שיהיה לו שלשה כפרים אמר בלבו למה לא יהיה לי שלושים כמו שיש לזה, וזאת התשוקה הוא עניין אין תכלית לו. ע"ד אוהב כסף לא ישבע כסף, והוא שאם תתאוה להיות כליך מכסף והלא היותם מהב יותר נאה ואחרים עשאו מספיר ואפשר גם כן שיעשום מנופך או מאודם או מכל מה שאפשר למוצאו, ולא יסור סכל רע המחשבה מהיות בצער ואנחה על אשר לא השיג לעשות מה שיעשהו פלוני מן המותרות ובטובות מדומות שהם רק לפי המחשבה.

וברוב יכניס עצמו בסכנות עצומות ברכיבת הים ועבודת המלכים ותכלית כוונתו בזה להשיג אל אלו המותרות שאינם הכרחיות, וכשיארעו לו המאורעות בדרכים ההם אשר ילך בהם יתרעם מגזירת השם וממשפטיו ויתחיל לגנות הזמן וכו'. עד כה הגיע טעות ההמון וכו', אמנם החשובים החכמים כבר ידעו חכמת זה המציאות והבינוהו כמו שביאר דוד ע"ה ואמר אורחות ה' חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו אמר שהם אשר שמרו טבע המציאות ומצות התורה וידעו תכליתם התבאר להם צד החסד והאמת בכל ולזה שמו תכליתם

מה שכוון בהם מאשר הם אדם והוא ההשגה ומפני הכרחי הגוף, בקשו צרכיו ההכרחיים לחם לאכול ובגד ללבוש מבלתי מותם וזה דבר קל ויגע אליו כל אדם מעט טורח כשיספיק להם ההכרחי, וכל מה שתראהו מקשי זה העניין וכבידותו עלינו הוא מפני המותרות בבקשות מה שאינו הכרחי וקשה אפילו מציאות ההכרחי כי כל אשר יתאוה האדם יות מותרות יהיה העניין יותר כבד ויכלו הכוחות והקניינים במה שאינו הכרחי ולא ימצא ההכרח.

וצריך שתבחן עניינינו במציאות כי כל אשר העניין יותר צריך לב"ח הוא נמצא יותר ויותר בחינם וכל מה שימעט צורך הכרחי הוא נמצא יותר מעט והוא יקר מאוד, כי העניין הכרחי לאדם עד"מ הוא האויר והמים והמזון, אמנם צורך האויר יותר חזק שאם יפקדהו קצת שעה ימות אבל המים יעמוד מבלעדיו יום או יומיים, והאויר יותר נמצא ויותר בזול בלא ספק, וצורך המים יותר מצורך המזון כי כשישתה ולא יאכל יעמדו קצת כני אדם ארבעה ימים או חמשה מבילתי מזון ואתה תמצא המים בכל מדינה ומדינה יותר נמצא ויותר בזול מהמזון, וכן ימשוך הענין במזונות מה שהוא צריך יותר נמצא יותר ויותר בזול במקום ההוא ממה שאינו הכרחי. אמנם המוסק והענבר והאודם והברקת איני חושב שאחד משלימי הדעת יחשוב שיש לו צורך גדול לאדם אלא לרפואה, והנה יעמדו במקומם ובמקום הדומים להם מן העשבים ומן העפרים זהו פרסום גמילות חסדי השם יתברך למציאותו וכו', כן ביאר החכם הרמב"ם ז"ל בפ"ב מח"ג מהמורה.

והנה הכל לפי ההרגל שירגיל אדם עצמו כמו שאמר הוא ז"ל כמנהג יושבי הכפרים אע"פ שמנהגם בתכלית הניווול והכיעור ואוכלים המאכלים הגסים והרעים ולבושים המלבושים הגרועים ומהם מי שלא יכנס למרחץ כל ימיו ולא יתענג בשום תענוג ובתיהם מלאים זבל ושוכנים באשפות, הם שמחים בענייניהם ובישיבותם באלו כפרים שמחה גדולה כשמחת יושבי המדינות המנהגים עצמם בכל מיני הטוב ומתענגים בכל התענוגים ומהם מי שלא היה רוצה בשום פנים לשכון במדינות מי שגדל עם אנשי המדינה והורגל עמהם וידע מנהגם והמעלה שיש להם על יושבי הכפרים, היה בוחר במות קודם שישכון עם אלו הכפרים, וכל זה ראייה כי האהוב והשנוי אינו בטבע אלא בהרגל, על זה צריך שנרגיל נפשתינו שלא נדא על תלאה בבואה עד אשר יהיה לנו זה ההרגל קיים, למען נחיה חיים טובים אחרי שאין ביכולתינו התלאות לדחות בצער ובדאגה ובמורא.

וכן אמר המשורר

אם האופן לך התגבר, וזמן בוגד לך התאכזר

השקט ובטח כי המגור, הוא לא ידחה מה שנגזר

ולכן צריך להניח הכל רחמי ה' ית' כי הוא הפועל ועושה ואין מי יאמר לו מה תעשה, והאיש אשר נתן גופו ונפשו בניו ומקנה קניינו, מתנה נתונים ביד צור לבבו גוחו מבטן וקונו, אם יתקצף בעשות מהם האל חפצו ורצונו, הראה כי לא נתנם לאל בלבבו ובנפשו רק בלשונו, ויזכור האדם כי לא הוא לבדו בים המבוכות ותלאות הזמן ורשתו, רבים שתו לימא ולא לימא רבים ישתו. ויזכרו שהקב"ה שלח לטובתם לסליחת עון ולכפרת עונותם.

[עיין הגה"ה יד']

ואמר החכם בעלי התלאות בראותם בני אדם ובהתחבר אליהם יתנחמו אז מצרתם ועצבם וישכחו במ תלאותיהם להיות כח זכרונם מתעסק בדברים ישכחו עצביהם, ובהתייחדם יתחזק כח זכרונם ויזכרו צרותם ותהיינה סיבת אנוחותיהם. והתחבולה להסיר הדאגה שנזכור תלאות שעברו עלינו ובהתנחמנו עליהם והתלאות שעברו על זולתינו וכבר נשכחו והם שמחים היום. כמו שניחם המלך אלכסנדר מוקדון אמו, בעת שקרבו ימיו למות וזה כי הוא כתב אליה מלפני מותו זה הכתב.

אמי חשבי שכל מה שתחת ההווייה וההפסד אבד וכלה ובנך לא היה רוצה לנפשו ממרת הקטנים מהמלכים, ואת לא תרצי לנפשיך ביום מותי כמו הקטנות מאמהות המלכים ובעת שיתאמת אצלך יום מותי, צו לבנות מדינה גדולה וצו שיתקבצו אליך כל שרי מלוכה ואנשי המלכים ליום מועד ויהיה זה היום יום משתה ושמחה בזו המדינה, וצוה שיאמרו לקרואים שלא יכנס לבית המשתה ושמחה זו שום אחד מי שקרה לו מקרה רעה או תלאה, למען לא יהא אבל בשמחה כלל ושום רעדה בגילה, הפך משאר אבלי בני אדם שהם בדאגה ויגון, ואמנם תהיה זאת השמחה שלימה מבלי מחשבה וצער כלל.

ויהי היום שנודע לה יום מותו עשתה אם אלכסנדר כל מה שצוה בנה וזימנה והכינה כל מה שצריך לבית המשתה וצותה לקרא לכל אנשי המלוכה לבוא אל המשתה אשר עשתה להם, ויהי יום המועד והנה לא בא גם אחד מהם, ותאמר אם אלכסנדר מדוע לא יבאו בני האדם אל המשתה אשר עשיתי להם ויאמרו לה מפני שאת צוית שלא יבא אל המשתה מי שעבר עליו תלאה וכל בני אדם עברו עליהם צרות ותלאות אין נמלט מהם אחד וע"כ לא באו, אז הרימה קולה ואמרה אלכסנדר בני אלכסנדר בני הלא חכמתך מראשיתך לאחריתך ואתה לנחמני נחמה שלימה להראות כי אין בתלאות חידוש ואין תלאה מיוחדת לאיש מבני אדם אלא הכל שוים בה, ואין אחד שלא עבר עליו רוח קנאה דאגה ויגון, ושלח אלכסנדר לאמו טרם מותו גם האגרת הזאת לנחמה.

אמי שמעי דברי והסתכלי בהם והתחזקי בטוב נחמה והתעלי מהדמות לשאר נשים בעייפות החרדה ובהתעוררות יגון האבל. כמו שהיה בנך מתעלה מהדמות לשאר בני אדם במדות והרבה מענייניהם אשר הוא הבל ואין בו מועיל, אמי הלא תדעי כי אין נמצא לבני אדם מלוכה תמידי או עניין שישאר עדי עד, הלא תראי העץ הרענן היאך ירעש ויבולו עליו, גם ישברו ענפיו, אמי ראה העשב בקר לח, בערב יבש, אמי הלא תראי הסהר בעת שלימותה תחשך הלא תראי הכוכבים המאירים איך תכהם האפילה, הלא תראי הלהבה שתכבה מהרה ומה האדם עם נפשו אשר ימו כצל עובר וכחלום יעוף אשר יכבה נרו בכל שעה הולך ופוחת בכל עת ובכל רגע.

לכן אמי תני פוגת לעיניך מהבכי ודעי כי המקום אשר אני הולך שמה יותר טוב ומעולה מהמקום אשר הייתי בו והטהרי והנקי מהיגון ומהאנחה והכיני לקראתי להיות עמי, וכן כתב לה אריסטוטלוס רבו לנחמה, אם אלכסנדר המלך המפורסם כבר נודע מגזירת האל הנגזר על יציריו ומשפטיו והנמצא בנבראיו הנגזר היום על בנך בבית מלוכותו וכסא הדרתו הוא הנגזר מקדם על מלכים ועבדים ובכל הנבראים מקטן ועד גדול ועשיר ורש אין נמלט ממנו והמת במנוחה בו והנשאר ביגיעה רבה וההולך ביגיעה רבה וההולך מתעצל

והמצליח מי שיקבל תוכחה ומכין צידה לדרכו והמשובח מי שהשתדל גופו במנוחת נפשו. אם אלכסנדר תני תודה לשם אשר יעצוהו במלכות והורהו חכמה ובחר לו העולם האחרון למקום ומלכות והוציאוהו מזה העולם מכובד ומושל ומלך שליט ועבד אהוב לבורא נפשו אשר אליו תלכי ותתנחמי כמו שנחמת בנפשו קודם קרה לו המות ותני לנפשיך נחמה ושלו.

ולכן צריך האדם הנלבב להראות שכלו בעת צרתו ולהודיע לכל שכל תלאה קלה בעיניו כמו שעשה אחד מן הפילוסופים שצוה המלך להרגו וקודם שהרגוהו צוה לצערו בכרות לשונו וכשהבין הפילוסוף כי רצון המלך לצערו בכרות לשונו, אז קדם הוא וכרת אותה והשליכה לפני המלך והראה לכל כי לא היה חושש מהצער.

והאדם בעת היותו בהשקט ובשלוה צריך שיתעורר ויתן אל לבו שאפשר שיהפך ההשקט לחרדה והשלום לרוגז, וזכרו כי אחד ממלכי ערב לקח בשבי אחד מהמלכים וצוה להדליק מדורה גדולה ולהשליכו שמה, ובין כך שהיו עבדיו עוסקים להדליק המדורה ירדו גשמים וכבו המדורה ויתרשלו בשמירתו לרוב הגשמים וימלט ויברח לארצו וחזר למלכותו כבתחילה שאנן ושלו מלך בשרירות לבו ולא זכר מה שעבר עליו מן התלאה והלך אחרי מראה עיניו ותאות לבו.

ואמר לו אחד מחכמיו בהוכחותיו אליו ובמוסריו אדוני המלך לא תפתך טוב המזל ולא תשיאך המנוחה והשלוחה כי שניהם משתנים מהרה ואינך בטוח בקיומם אליך כל ימי זמנך, וילך אחרי זדון לבו הרע ויהי בלילה ויחלום איך הוא היה רוחץ ומתנגב בשמש ויהיה בבוקר ותפעם רוחו לדעת פתרון החלום וספר אותו לבתו ותאמר לו זה פתרון החלום שיתלו אותך על עץ ותהיה מגולה לעין השמש וכאשר פתרה לו כן היה, כי לאחר ימים מועטים נתגלגל הדבר שנתפס אותו המלך שנית ונגזר עליו לתלותו על העץ וכן נעשה לו ולכן דמו החכמים בשכלם העולם זה לסולם זה יורד בו וזה עולה, זה שוקט וזה גולה, זה נכבד וזה נקלה, זה לחיים יוחק וזה נתלה, ומקרא בצד וברתף יהדופו, שנה על שנה חגים ינקופו, ומחסה כזב וסתר מים ישטופו, ואישיו למאמרו כסופה ירדופו, כלבוש יחליפם ויחלופו.

וישא משלו ויאמר.

ראה מקרי זמן בוגד, אנוש אנוש והפלא

ודבר מ-מך נעלם, אני את אז-נך גולה

פרטיו לא אבאר כי זמני מ-ספור יכלה

זמן יריק לך מצוק, והטוב מ-מך יכלה

ואישיו חו-לפים יום יום, ואדם כ-לבוש יבלה

ומי יוריש ומי יעשיר, ומי ירד ומי יעלה

ומי מלך ומי מלך ומי נכבד ומי נקלה

ומי עליון ומי אביון ומי שוקט ומי גולה

ומי נטרף ומי נשרף ומי נסקל ומי נתלה

מתי מספר כתבתים לך, ועוד נוסף עלי אלה

ולכן החי יתן אל לבו בימי עלומיו ובימי שמחתו, לזכור הנולד והאפשר לבא לו באחריתו לא כמעשה המלך השווה אשר מדרך הטובה והכלולה נטה, והירא את דבר ה' מעבדיו יכין ארחו ויישיר מעבדיו, ועל דבר אמת ועונה צדק ישקוד ומעשיו ידרוש ויפקוד, כי הזמן יתן פני הצאן אל עקוד, ותחת כבודו יקד יקוד, וטרף זרוע אף קדקוד, כי עת ספוד ועת רקוד, כן אמר שלמה בחכמתו פעם ופעמים, לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, וצריך שנזכור כי מה שנאבד או נפקד מאנשים כולם או רובם שמחים היום, כי מי שמת בנו או מי שאין לו בנים יש הרבה בני אדם שהן כמוהו ומהן שאין לו בנים והוא שמח, ומהם שמתו בניו וכבר התנחם וכן יקרא בעושר ובכל קנייני העולם המורגש, וא"כ היגון הוא דבר מונח שאינו בטבע כי אנחנו בעת שנמצא מלך ירד ממלכותו והוא דואג על זה ורבים לא היה להם מלכות ואינם דואגים.

[עיין הגה"ה טו']

א"כ זה הדואג טובב לנפשו דבר רע והנה הוא מחסרי הדעת. ולכן יהא האדם תמיד בשמחה ביום טובה היה בטוב ואל תדאג ואל תירא לחשוב במחשבות דאגה בלבך שמא אחר זה הטובה תבא הרעה אל תדאג על זה ושמח בחלקך כי הזמן קצר והחיים יברחו כצל ולפעמים היסורין באין לכפר העונות ולהנחיל לו שכר הע"ה. וכן אמר הכתוב ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, כלומר כשתהי' ביום רעה אל תרגז ואל תכעוס אלא סבול אותו וקבלה בסבר פנים יפות וקוה שיבוא עליו יום טוב וע"כ אמר ראה ולא אמר היה ברעה.

[עיין הגה"ה טז']

כמו שארז"ל בשעה שאתה רואה שעת צרה אל תעמוד כנגד' אלא תן לה מקום שנא' לך עמי בחדרי' כל מי שרוצה לעמוד בפני השעה הוא נופל בידה, וכל מי שנותן לה מקום היא נופלת בידו, ואמר הפילוסוף מי שיבכה וידאג על תוגת מחר לא יצלח לעולם, וצריך שנשים על לבינו כי כל הדברים שאפשר שתגיע אליהם יד האדם הם בשיתוף לכל בני האדם ואין ראוי לאחד יותר מזולת, לכן אין לדאוג כלל באבדן הקניינים ההם, אבל הדברים שהם לנו ולא נשתתף בה אחר זולתינו הם אשר לא תגיע בהם יד האדם ולא ימשול בהם אחר כלל זולתינו, והם קנייני נפשתינו הנפשיות ואלו הם שנצטוינו שנדאג עליהם אם נאבד אותם.

[עיין הגה"ה יז']

ואמר המשורר, א"ל תדא"ג א"ם עושר"ך אב"ד א"ם שכל"ך נשמ"ר והוד"ך, כ"י אי"ך תהי"ה דוא"ג על"י תע"ר העו"ד החר"ב ביד"ך. לכן צריך שנעלה על לבינו כי כל מה שיש לנו מן קניינים המשותפים הם עלינו שאולים מהבורא ית' ואפשר שיקח השאלתו ממי שירצה, ולולי שהוא לוקח מזה ונותנה לאחר לא הייתה מגעת אלינו, גם כי האל ית' כל יכול ובידו הגדולה והגבורה וגו' ובידו לגדל ולחזק לכל ולהטיב לכל העולם ביחד.

כמו שאמר פילוסוף אחד למלך זמנו שהיו יושבים במשתה גדול ואמר המלך להפילוסוף מה טוב ומה נעים כל זה אם היה קיים ועומד לעד, ויאמר לו הפילוסוף אולי היה קיים לעד לא היית מגיע אליו. לכן צריך כל בעל נפש להתבונן כאשר יקח בעל השאלה ר"ל המשאיל והמפקיד את השאלתו ופקדונו ע"י מי שירצה אין עליו אשם כלל ולא נדאג ולא נצטער בלקחו השאלתו, כי זאת מדת הנבלים הרשעים והכיליים כשישאיל אדם להם דבר, חושבים שהוא קניינם וכשיחזירו אותו יחזירו בעין רעה כאילו נגזל מהם, ואין זה דרך הטובים, אמנם חייב כל אדם שיחזיר מה שהושאל לו בעין יפה ונפש חפצה.

[עיין הגה"ה יח']

ונעלה על לבינו בעת שלא יקח המשאיל דבר היקר שהשאיל ולקח דבר הפחות שהטיב אלינו טובה גדולה ונעלוז ונשמח שמחה גדולה בעבור השאיר לנו שאר'י שאלה היקרה וטובה ולא נכאיב ולא נדאג על מה שאבד מאתנו הפחות, כי מהחויב אפי' יקח הכל דהיינו כל מה שהשאיל לנו שלא ירע בינינו כ"ש כשעזב לנו היקר ר"ל הקנין שלא יגיע אליו היד ולקח הגרוע והפחות, וכן איוב הצדיק עליו את דינו בזה באמרו ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. ומאחר שסיבת היגון היא אבדת הקניינים אשרי הם חוץ ממנו, והיגון דבר רע א"כ צריך שלא נשים לב עליהם ואם לא יהיה לנו קנין חוץ ממנו ולא נבקש אותם לא יקרה לנו יגון ממנו מפני שלא יפקד מאתנו, וע"כ צריך שלא נרבה קניינים למען לא נדאג קודם הפקדם ולא נצטער בהפקדם.

והפילוסוף אומר, הקניינים מקור הדאגות, והלל אמר מרבה נכסים מרבה דאגה, וזכרו כי סקראנ"י אמרו לו מדוע אינך דואג אמר מפני שלא אקנה דבר אם יפקד ממני אהיה דואג עליו וספרו כי מלך הרומיים שלחו לו מנחה אוהל מן שוהם והיה יקר מאוד והביאוה לפניו והיה אצלו קהל גדול מעבדיו ושבחו הכל זה הכלי והיה עמהם פילוסוף אחד ויאמר לו המלך מה אתה אומר בזה הכלי ואמר הוא יורה על דלותך ועל תלאה גדולה תבואך בעבורו ויאמר לו המלך היאך, אמר לו מפני שזה יאבד ולא תוכל להשיג שיהיה לך אחר כמוהו זה יורה לע דלותיך, ואם יקראנו פגע שישבר תתחדש עליך תלאה גדולה, וזכרו כי כאשר אמר הפילוסוף כן היה, וזה כי המלך צוה לטייל על אחת מעירותיו אשר על שפת הים ולעשות שם משתה גדול וציוה להוליך זה האוהל בספינה וטבעה הספינה בים ולא יכלו להוציא אותה אל היבשה ואבד האוהל וחרד המלך חרדה גדולה והשתדל בכל יכולתו לעשות אחד כמוהו ולא יכול, ומת מרוב דאגה.

[עיין הגה"ה יט']

וכן רוב בני העולם הרודפים אחרי המותרות וטובות מדומות. וזכרו כי סקראנ"י היה יושב בתוך כד אחת ואמרו לו אם תשבור מה תעשה ויאמר אם תשבור הכד לא תשבור המקום ואמת אמר זה הפילוסוף שכל הדברים שיאבד אדם שהוא צריך להם בהכרח האל ית' יזמן לו דבר שימלא מקומו ומי שהתעסק נפשו בקנות הקניינים שהם חוץ ממנו יעדרו חיי התמידים וירבו מכאוביו וחלאיו. והפילוסוף אמר מי שמביט בעין שכלו לאחרית הדברים לא יחרד בבא התלאות.

ובני האדם בזה העולם דומין לאנשים שרוצים לעבור הים ללכת למדינה אחרת ובאים בספינה וקודם הגיעו אל מחוז חפצם נשבה רוח חזקה בים והולכים אל אי אחד בתוך הים והיה הים סובב לו מכל רוח ובו גנות

ופרדסים באילנות טובות מאוד נושאים כל מיני פירות ומגדנות נחמד למראה וטוב למאכל ובאותו האי מעיינות טובות הולכים ומשקים כל אותם הגנות והפרדסים ועל ענפי האילנות ושריגיהם כל ציפור מגנן וכל עוף כנף פוצה פה ומצפצף והיה המקום ההוא נחמד מאוד לשבת בין מעיינות המים תחת צללי האילנות לשמוע זמיר העופות ושריקות רינונם ולהסתכל באבנים טובות ויקרות אשר באי ההוא.

והיה בספינה חמש כיתות של בני אדם, כת אחת לא רצו ליצא מן הספינה כלל ליהנות מן האי כי אמרו אם נצא אפשר שתבא רוח ותוליך את הספינה ונשאר באי, הכת הב' יצאו מן הספינה ונכנסו לאי אבל לא התמהמהו אלא אכלו מעט מהפירות וטיילו מעט באי וחזרו מיד לספינה ומצאו מקומותיהם שהניחו וישבו בהם בריוח ולא הפסידו כלום בשביל שנכנסו לאי, הכת הג' יצאו מהספינה ונכנסו לאי והתענגו מפירותיו וטיילו לשם עד שבא הרוח ותקעו המלחים בחצוצרות כמו שדרכם לתקוע בשעה שרוצים לילך לדרכם, כששמעו קול חצוצרות מיד יראו על נפשותם ונכנסו לספינה וישבו בדוחק כי לא מצאו מקומות בריוח כמו הראשונים.

הכת הד' התמהמהו עוד לרעות בגנים ללקוט שושנים לאכול מפירות האילנות ולקחת מהאבנים טובות אשר שמה והיו שטין באי והולכין אנה ואנה, היו שומעין קול חצוצרות אמרו אע"פ שתקעו לא ילכו עד שיקימו את התורן, הקימו את התורן אמרו עדיין לא ילכו עד יפרשו את הנס, פרשו את הנס והתחילה הספינה ללכת כיון שהיתה הספינה הולכת אמרו אם נמתין עתה רגע תלך לה הספינה והרי אנו כלין ונפסדין פה, מיד רצו אל שפת האי ונכנסו בים וסכנו עצמם מאוד עד שהגיעו אל הספינה בדוחק ובסכנה עצומה ובתלאה ומבוכה רבה שטים במים בצער ובמכאוב חולים ומדוכאים חשובים כמתים, ולא מצאו מקומות רק ישבו בצר ובלחץ, אמנם נכנסו בספינה ועוברים הים.

הכת ה' התרחקו באי יותר, הולכים ומטיילים אוכלים ושותין ושמחים ומתענגים באי בכל תענוגיו ואכילת פירותיו מרוח בשמיו משמיעת קול ציפורים ועופתיו ממראה זוהר אבנים היקרות והטובת שבו ולא נתנו אל לבם לשוב אל הספינה עד שהלכה לה ונשארו לה עד שעברו ימי החום ובאו ימי הקור ונשרו הפירות מן האילנות ויבשו העלין ונשארו לחורב ביום ולקרח בלילה ויצאו חיות רעות ומשונות מהיער והיו משחיתים בהן וטורפים ואוכלים מהן ונשארו בוכין ומתאבלין על שלא נכנסו בספינה ולא היה מועיל להם כלום, וישבו באי עד שכלו גם אבדו ונכרתו מכל.

וכן האדם בעולם הזה במעשיו הטובים דומה לספינה העוברת ואם ילך בתום לבב וישב על משמרתו לעבוד את בוראו ולא ידיחנו ללכת אחרי תאוות העולם הזה והבליו הרי נכנס בשלום ויצא בשלום, כך הכת הראשונה של בני אדם שלא רצו לכנס באי, הם הצדיקים גמורין שלא טעמו טעם חטא מימיהם וכבשו את יצרם ולא הלכו אחר תוואת העולם הזה אלא ישבו על משמרתם ולא נכנסו לאי הדומה לעבירות שמפתין האדם בתענוגיה.

[עיין הגה"ה כ', והגה"ה כא']

והכת הב' שנכנסו לאי ויצאו מיד דומים לב"א שחטאו וטעמו טעם חטא וחזרו בתשובה מיד בימי בחרותם וזו היא תשובה מעולה והכת הג' דומין לב"א שלא עשו תשובה עד עת זקנתם ויראו שעתם קצר ואז יעשו תשובה ואע"פ שהם בעלי תשובה אין מקומם בריוח כמו שלפניהם, והכת הד' דומין לב"א שאינם עושין תשובה עד יום המיתה כי יראו כי אזלת יד וחייהם חלפו ואין להם עוד חיים בעולם הזה עושים תשובה מפני יראתם ואע"פ שתשובתן מועיל להם, אין מקומם כאחרים שלפניהם.

והכת הה' דומין לב"א הטבועים בעוה"ז בעומק תאוותם ההולכים אחרי שרירות לבם הרע ולא נתנו אל נפשם לעשות תשובה עד שמתו ברשעתם והלכו לכליון ולאבדון ונהפך להם עונג העולם הזה לנגע ותולעה ורימה אוכלת בשרם ושורפת נשמתם לחרפות ולדראון עולם, כמו שנהפך ליושבי האי תענוגיה' לשפטים רעים חורב ביום וקרח בלילה חיות רעות ונחשים ועקרבים כאשר אמרו במדרש למי אוי למי אבוי למי שעוזב ממון הרבה ויוליך עמו לקבר עוונות הרבה. לכן אל ישכח אדם את עצמו בחמדת אסיפת הממון ובהמיות שאר קנייני העולם, וגם אם יצא לאי אל יעכב כלל ויזכור לחזור מהרה לעמוד על מקומו להגיע אל משמרתו ולא יתעכב עצמו בתאוות העולם ולא נדאג ולא נצער עליהם להיות להוט אחריהם כי הם כולם תלאות וטובות מדומות שאינם אמיתיות וכל מגמתינו יהיה אל מקום האמיתי כי אין שם דבר כלה ואבד כלל.

[עיין הגה"ה כב']

ולפעמים יקרה לאדם מקרה וחושב שהוא רע ואחריתה טובה, וסיבה לתועלת גדולה ומנוחה, כמי שיאבד לו ממון ויהיה סיבה שלא יהרג עליו ולא יסכן עצמו בדרכים ובעבור ימים בסחורות ויהיה לו פנאי להתעסק בעבודת הבורא ית', וכל זה מבואר אצל האדם שמצער עצמו בהקזת דם והוא רפואתו על הרוב. וע"כ תנן פרק הרואה דף נ"ד מברך על הרעה מעין הטובה ורבינו משה ז"ל פירש בפי' המשניות מה שאמר חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה רוצה לומר לקבל אותו בשמחה ולב טוב ולכבוש כעסו וייטיב נפשו כשיברך דיין האמת, כמו שיעשה בשעה שיברך הטוב והמטיב וכמו שאמרו החכמים ברוב דבריהם כל מה דעביד מן שמיא לטב.

וזה דבר שכלי אצל בעלי שכל, ואפילו לא הורה הכתוב עליו לפי שיש דברים רבים נראין בתחילתן טובים ויהיה אחריתם רעה רבה וע"כ אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבוא עליו צרה גדולה מפני שאינו יודע סופה. וכמו כן אסרו ע"ה להרבות בשמחה ובשחוק, אבל תהיה השמחה במעשים עליונים ר"ל לעשות הצדק ולדרוף אותו, ואולי הזהרת הכתוב על היגון והדאגה כ"כ הוא גלוי ומפורסם בספרים בדברי הנבואה שאין צריך לדבר עליו, וזה שלא היה הכבוד ההוא שהוא מצטער עליו לטובתו בעולם מתחילתו ועד סופו, ויחשב החושב שכבר הצליח ושהיא ההצלחה אמיתית והיה הכבוד ההוא סיבה לטרדו מחיי העוה"ב. וע"כ נאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות, לפיכך יכוין אדם מחשבתו ויתפלל לאל להיות כל מה שיבואהו בעוה"ז מרע ומטוב סיבה להשיג אליו ההצלחה אמיתית עכ"ל הרב ז"ל.

[עיין הגה"ה כג']

ואמר הפילוסוף ההפסד הוא טוב בקצת העניינים ושלא נראה קצת הדברים טוב משנראה ולפעמים יתאו האדם דבר וחושב שהוא טוב והוא רע ויתאו שיסור ממנו דבר חושב שהוא רע והוא טוב, וכל זה מפני שאינו יודע אמיתת הדברים כמו שביארנו, ומן החיוב שלא נמאס הדבר שאינו רע, אבל צריך שנמאס דבר הרע באמת כי אם יתחזק זאת בלבבינו יהיה לנו תועלת גדול להסיר מאתנו הדאגות ותאוות המותרות ולשמוח בחלקינו ולקבל בשמחה גזירת הבורא ית' עלינו הן נראה לנו טב או ביש כי אין אחנו בקיאים בבדיקת הראי' להבין איזה טוב ואיזה הוא רע.

[עיין הגה"ה כד']

ואנחנו לא נחשוב שיש דבר רע יותר מהמות והמות אינו רע אבל פחד המות הוא רע ואמנם המות הוא שלימות טבעינו ואם לא היה מות לא היה אדם כי גדר האדם חי מדבר מת ולולי המות לא היה האדם, וא"כ אינו רע שיהיה מה שהוא בטבע, וא"כ הרע אם לא היה המות ועל זה רמז רבי מאיר באומרו והנה טוב זה מות.

[עיין הגה"ה כה']

ואם הדבר שחושבים בני אדם שהוא רע מכל שאר הדברים אינו רע כ"ש שכל מה שהוא תחתיו מן התלאות והפגעים והמקרים שאינו רע וא"כ המות נחשוב אותו רע להעתקתו מן החיים, ודמיון זה כי המזון אשר הוא נכבד לו היה בעל שכל וירצו להשימו בהאצטומכ' ומשם לשאר אברים היה דואג ומצער על זה וע"פ שהוא נעתק משם להגיע אל שלימות צורת' ואחר שהיה במבושיו ונהפך לזרע לו רצו להעתיקו אל רחם האשה שהוא מקום רחב מהמקום שהוא יוצא משם ידאג על זה דאגה גדולה ולו אם יאמרו אליו אחרי שהי' ברחם יחזירוהו אל המבושים היה דואג על זה כפליים מדאגתו הראשונה בזכרו המקום הצר שהיה יושב בו וריחקו משלימות הצורה האנושית.

[עיין הגה"ה כו']

וכמו כן באשר ירצו להעתיקו מרחם אמו לאויר העולם הזה דואג וכואב על זה כאב גדול גם כי אחר יצא לאויר העום אילו יאמרו לו שוב אל הרחם והיה מולך בכל העולם היה נותן הכל למען לא ישוב אל הרחם, וכן האדם בזה העולם אשר אחנו בו יפחד ויירא מפרידתו וידאג עליו ואחר שיגיע אל עולם השכל שאין בו תלאות המורגשות והקניינים המורגשים אשר הם מקור כל הדאגות לו יאמרו לו תשוב אל העולם שהיית בו היה חרדתו על זה כפליים מחרדת אם יאמרו לו תשוב מאויר העולם אל הרחם.

וכבר התבאר ממה שאמרנו היאך טעו בענין המות אותם אשר דעתם מעוטה וחשבו שהוא רע ואינו כן וא"כ העדר כל קנייני החיים המורגשים אינו רע אבל הדאגה עליהם רע כי הדאגות ההם נסבב על נפשותינו ואינם בהכרח אלא ברצונינו וצריך כמו כן שנעלה על לבינו בעת שנאבד או יפקד מאתנו דבר מה נזכור מה שנשאר לנו מקניינינו המורגשים והשכליות שחננו ה' ית' יתנחם על ההולך ונאבד ממנו, ומה שצריך אדם עוד להתעורר עליו שיהיו כל קייני העולם קלים בעיניו וידע שפלות פעולותו וחסרונו כנגד שאר המציאות.

[עיין הגה"ה כז']

כי כבר נודע במופת אמיתי כי כדור הארץ אצל הגלגל כנקודה ואם יעריך אדם זאת הנקודה לגלגל לא ימצא לה רוחב ולא שיעור לקטנותה ועוד הארץ שהיא כנקודה, הרביעית ממנה או הוא הנושב והשאר חרב ובזה המיושב כמה נהרות ימים ומדברות, ובעת שיערוך האדם החלק הנושב מזה החלק כמעט לא יצא לחלוק השיעור אצל מה שהוא חרב ממנו וכ"ש כשיערוך גוף השמש אל הארץ. כי כבר התבאר אצל החכמים במופת אמיתי שהשמש גדול מן הארץ קס"ו פעמים וכ"ש כשיערוך השמש אצל הגלגל שהוא תקוע בו. וכ"ש שיערוך זה הגלגל אל הגלגל שלמעלה ממנו או לגלגל האחרון המניע כל הגלגלים התנועה היומית.

וכשיחקור האדם כל זה יתבאר כי הארץ וכל יושביה לאפס ותוהו נחשב' לנגד שאר הנמצאות וכ"ש גוף האדם השוכן בתי חומר אשר בעפר יסודו שאין לו ערך כלל לנגד' ואיך יטעה האדם טעות גדול מאוד שלא ישכיל ערך עצמו וחושב בלבו שהוא ראוי והגון לכל טוב ולא יקרהו מקרה ופגע ובזיון ויתן לו האל כל עת וזמן כל שאלתו ומה שיעלה על לבו ושלא יפול מכל דרכיו ומחשבותיו דבר ארצה. ואם יקרהו להפך ממה שיחשוב שראוי אליו יצעוק ויתרעם על האל ית' ואומר כי כל מה שיקרה לו הוא עוול וחמס שלא כדין או יגזור שהכל מקרה כמו שאמר שלמה ע"ה אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, ולא השכיל זה החסר ערך עצמו ושפלותו

אמנם החשובים החכמים כבר ידעו חכמת זה המציאות והבינוהו כמו שביאר דוד ע"ה ואמר כל ארחות ה' חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו אמר שהם אשר שמרו טבע המציאות ומצות התורה וידעו תכליתם התבאר להם צד החסד והאמת בכל ולכן כל בעל שכל יודה להשם ית' שנתן לו מטוב העולם שאפי' היה פחות הרבה ממה שיש לו לא היה ראוי לזה הטוב אלא מצד חסד האל ית' וכ"ש שאם יזדמן לו שירבה טובו שצריך לשבח להלל להאל ית' ולהודות שלא למען צדקתו ויושר לבבו נתן לו כל הטוב הזה. וכבר האריך בענין זה וכיוצא בזה הרמב"ם ז"ל בספר המורה ח"ג פי"ג ומשם יעויין ולא אאריך פה בזה ומי שחננו האל דעה בינה והשכל בהיות בשמחה ובשלוה גם כי אמרו חז"ל בשעת חדוה חדוה מ"מ יתן אל לבו ימי הרעה והתלאה ולא תסיתוהו השמחה ולא יפתוהו השמחה ולא יפתוהו החדוה מפני שכל הדברים משתנים, אחר המעלה שפלות ואחר הכבוד קלון, לפני שבר גאון, ועוד לזה רמז שלמה ע"ה באמרו לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, ר"ל כי הדבר הכללי נמשך בהמשך הזמן כלומר שהוא עומד לעד והדבר הפרטי אינו נמשך אלא בהמשך העת והוא חלק מחלקי הזמן כלומר שהוא אינו עומד אלא זמן מועט ומיד כלה, ועל כן אמר לכל זמן ולא אמר לכל עת ואמר עת לשחוק ולא אמר זמן לשחוק.

[עייין הגה"ה כח']

והודיענו שלמה ע"ה באלו הפסוקים שכל דבר מהפרטים הוא והפכו כלים ואינם עומדים לעד, וע"כ האדם החכם צריך שלא לשמוח מאוד בהם גם לא יחרד מפניהם כאשר אמרנו למעלה כי כמה וכמה אנשים גדולים חשובים וחכמים קרה להם מקראות רעות ומחיתות רבות וגדולות כשאר המון עם ויותר.

והנה זה האלכסנדר מקדון שמלך מסוף העולם ועד סופו והגיע למעלה רבה ועצומה והיה קורא שמו מלך מלכים ומעשה תקפו וגבורתו מפורסמים לכל העמים ומת בחצי ימיו מיתה משונה שהשקוהו עבדיו סם המות, ודריש מלך פרס שהיה מושל בזמנו בכל המלכים זה האלכסנדר הרגו בבית מלכותו ורבים לא יספרו

מרב חכמים וגדולים מאוד מאוד שאירע להם צרות ותלאות עצומות, ואם באנו לספר כל התלאות והמקרים והפגעים הרעים שקרו למלכי ישראל ולשאר מלכים גדולים ולשאר בני אדם החשובים תלאה הלשון מלספר והיד מלכתוב דיו אלו ימי וכל מי כנישותא דיירי ארעא ספרי ור'.

[עיין הגה"ה כט']

על כן צריך האיש המשכיל והנלבב שלא יחרד מן התלאה ולא ישמח מאוד מאוד בשמחה כי הכל הבל ורעות רוח, והחכם עיניו בראשו יודע כל מעשה העולם כי כולו מאפל ואין בו נגוהים, בימים האלה את הזהב ואת הכסף הרוב לבני בליעל למורשה והישרים בלבותם לצרכיהם אין ידם משגת, הגדולה והתפארת נתנו ביד רשע השוד והשבר להירא את דבר ה', המזן הזה חשקה נפשו ברוע מעללים וכל אשר יש לו נתן בידו להשביעו מכל אשר שאלו עיניו על כן ירים ראשו, ולקדושי השם המהומה והמגערת לרוב, הענק יענוק צווארי הנבלים כסף כאשר יוכלון שאת, ואנשי מופת ישלח ריקם אין כסף, דרך רשעים צלחה ודרך צדיקים המכשלה תחת ידיהם, בית גאים בנין נכון נוה שאנן והאיש עניו מאוד יבהלוהו שואה ומשואה ואת נזיהו השמו, עשיר רוב מעשקות לשוד ולכפן ישחק לא יחוש כי יקר השער לא ידאג על הבצורת ויושב תהלות יושב בדד וידום מפני עוניו לבו דוי ודמעתו מאין לחם ושמלה, האדם גדול מאחיו לכבוד ולתפארת ימיו מכאובים והיה רק זוועה ימי שני חייו כולם או רובם ימי עני רעים ירדפוהו שואה ומשואה בגופו ובממונו כתרואו נגעים הרדפוהו שכול ואלמון ואשתו משכלה ועקרה, בבוקר קול פחדים באזניו ושמועות יבהילוהו ובעת צהריים תרועת מלחמה הזמן גדר בעדו לבל תגע בו שלוות השקט, ולחוטא אין כושל אשתו לא תשכל יולדת ששה בכרס אחד בשרו לא עליו יכאב משמועה רעה נכון לבו בטוח מלאכי שלום אליו יבואו יתנו אומר המבשרות טוב.

[עיין הגה"ה ל']

בארזים יפול שלהבת והיו לבער והאזוב הולך וגדל והיה עליהו רענן, התנינים הגדולים נאחזים במצודה רעה ודגי הרקק שאנן לא שמעו קול נוגש, מושל בירא אלקים לא יראה בטובה ורשע וכסיל לא עדה עליו שחל, על כל אלה יהי שם ה' מבורך באשר גלוי וידוע מדברי חסידי עליון רז"ל שאדון הנביאים נסתפק על זה הסדר המבהיל הלא היא כתובה להטיב לטובים ולישרים בלבותם והמטים אורחותם לעקלקלות רעה תבא עליהם, וכלן שאול שאל האיש המקודש את פי האל ית', מפני מה צדיק ורע לו וכו'.

[עיין הגה"ה לא']

ותשובת חכמינו הראשונים והאחרונים חלוקים בזה ובמקומות חלוקים לא ראי זה כראי זה והשו' לכולם המוסכם בינותם התחלק גמול שבים ושובבים לשני עולמות שברא אלקינו חק נתן בעולמינו זה לגמול רשעים במעט הזכות אשר בידם בחייהם משלם להן מעט צרי מעט דבש למתק מרירות זמנם כי אין האל ית' מקפח שכר כל בריה, אם בחיותם כולו שלום אמר ה' לרשעים באחריתם המה למלחמה אם מתוקה שנת העובר את פי ה' בראשונה הלא ידעת כי מרה תהיה באחרונה, אם שנותם בנעימים בחייהם במותם מותרם מן הבהמה אין, אם רשעים יאריכו ברעתם אחריתם עדי אובד, ואם המה ימותו תולעתם לא תמות ואם יכבה שמשם לא תכבה אשם אש לא נופח אש הוא עד אבדון תאכל, והעולם השני לא ידע אנוש ערכו ותפארת

רום ענייניו לא עלה על לב איש ואין קצה לאוצרותיו אוצר כל כלי חמדה לא ישערוהו לב רחב ולא יגבילוהו מציב גבולות, עין לא ראתה הטוב צפן בו האל ית' ליריאיו ולחוסיו גמול כמעשה ידיהם.

[עיין הגה"ה לב']

והאלקים נסה אתם בעולם הראשון לראות היעמדו דברי התורה שמורים בלבבם להרבות להם מוהר ומתן בעולם המנוחות נתן ימותם הנה בדאגה ובשממון, ויהיו חיי צרה ימיהם כדי שלא יסורו אל מול אחר לשפעת מי מנוחות וירא אלקים כי טוב ויאה להם עניות לבל יצא עשק מפיהם מרוב כל וימן להם המלך את פת בגם דחוקה ומימיהם במשורה, שלא יהי צדיק נעזב ואם עליהם עבר עת נקשה וצרה למועד שמור אליהם לא יחסרו כל טוב וכבר ארז"ל אין כל אדם זוכה לשתי שלחנות, ולכן אל ישתומם האדם בבא אליו שעה דחוקה וטרודה והדאגה והחרדה, על התלאות ממדות הנשים והפתאים שדעתם קלה עליהם המה המתפעלים.

[עיין הגה"ה לג']

ואמר החכם אין עם הדאגה שכל והתימה הגדול שיטריד האדם נפשו ממה שההנהגה בו לזולתו, הלא יתנחם בכל צרותיו בזכרו נסיונות שנתנסו האבות הראשונים גדולים וקדושי עליון עמודי העולם והצרות ומבוכות גדולות שעברו עליהם כי אברהם אבינו ע"ה נתנסה בעשר נסיונות ויטוש כל בית אביו ואמו בהכירו אמונתם הרעה ובחר לו להיות נע ונד בארץ, יצחק אבינו ע"ה מלבד טרדת אשתו פעמים וריב ועשק הבאות אבד ראות עיניו בזקנותו, כמ"ש ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו והצער גדו שהיה לו עבור בנו יעקב במכירת יוסף כמו שנאמר ויבך אותו אביו.

[עיין הגה"ה לד']

ויעקב אבינו ע"ה שהוצרך לברוח מפני עשו אחיו והמאורעות שארעו לו עם לבן הארמי והיגיעה רבה שיגע בצאנו כמו שאמר הייתי ביום אכלני חורב וגומר, והיראה ופחד גדו בצאת עשיו לקראתו ואח"כ צרת דינה צרת יוסף עד שמרוב התלאות הגדולות שנתחדשו לו והיגון שעבר עליו על עניין יוסף בנו נסתלקה ממנו הנבואה והשכינה לא היית שורה עליו, וכמה תלאות הקיפו למשה רבינו ע"ה במצרים עד שהוצרך לברוח מפני פרעה מפני האנשים המבקשים את נפשו, וכשתתבונן ותחקור ענייני כל הגדולים לא תמצא מהם נקי ונמלט מפגעי העולם, ורז"ל אמרו כל מי שעברו עליו שלושים יום בלא יסורין קבל עולמו.

ובפ"ק דברכות דף ה' א"ר יוחנן היו לו עשרה בנים ומתו כולם בחייו ולקח עצם פחות משעורה מבן העשירי וצר לו בסודרו והיה מנחם בו האבלים לאמר כימתו כל עשרת בניו בחייו ולא נשאר לו בן אחר כלל, והיו יסורין של אהבה כי האבלות מכפרת על העונות וזהו וודאי מהתלאות גדולות אין למעלה מהם, ומרה שר' יוחנן היה גבור הנפש ואמיץ הלב לסבול התלאות כמנהג כל גדולי החכמים, ועוד שרצה לאץ ולחזק לבו של ר' אליעזר דהוה קא בכי, דאמר ליה רבי יוחנן אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשא שנינו אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוון לשם שמים, ואי משום מזוני לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות, אי משום בני דין גרמ' דעשיראה ביר.

[עיין הגה"ה לה']

וכן גרסינן בפרק חלק דף קא כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו אצלו לנחמו ואמר להם חמה עזה באה לעולם התחילו בוכים ור"ע מצחק א"ל לרבי עקיבא מפני מה אתה מצחק אמר לו מפני מה אתם בוכים, א"ל אפשר ספר תורה בצער ולא נבכה, אמר להם לכך אני מצחק שכל זמן שאני רואה ר' שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דבשו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קבל ר' עולמו, ועכשיו שאני רואה ר' בצער אני שמח, אמר לו עקיבא כלום חסרתי דבר מן התורה כולה אמר למדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

[עיין הגה"ה לו']

ועשרה הרוגי מלוכה אתה יודע כמה יסורין סבלו ולא נטו מדרך האמת ור' עקיבא שהיו מסרקין בשרו במסרקות של ברזל והיה קורא קריאת שמע, ואמרו לו תלמידיו עד כאן, והיה אומר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה ובכל נפשך אפי' נוטל את נפשך, ואמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, ויצאה נשמתו באחד, כל זה מורה על תכלית גבורת הנפש.

[עיין הגה"ה לז']

וכמה פעמים באין על הצדיק יסורין ונסיונות לטובתו ולהנאתו ולנסותו שנאמר ה' צדיק יבחן אע"פ שהקב"ה בוחן לבו ויודע אם יעמוד בנסיונו אם לאו מכל מקום מנסהו לגלות לבו ומעשיו בפני בני אדם שאינם מכירים מה שיש בלבו, וגם לזכרו ולהוציא מה שבכח שכלו אל הפועל, וגם להיישיר בני אדם שילמדו ממעשיו כמו שעשה לאברהם אבינו ע"ה ועמד בכלן להודיע כמה היא חבתו של אברהם אבינו ע"ה ר"ל להודיע לכל באי עולם. ולמי מנסה הקב"ה לאותו שמכיר בו שעומד בנסיונו שנאמר ה' צדיק יבחן כדגרסינן בב"ר מלה"ד ליצור הזה כשהוא בודק כבשוננו אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק להקיש עליהם פעם אחת עד שהוא שוברם רק בודק בקנקנים יפים שאפילו הקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים כך הקב"ה אינו מנסה הרשעים שאינם יכולים לעמוד בנסיון וכו'.

אמר ר' אלעזר משל לבעל הבית שהיו לו שתי פרות אחת שכחה יפה ואמת שכחה רע על איזה מהן מטריח לא על זו שכחה יפה וכו' וכן גרסינן בפרק במה מדליקין דף לג ביסורין של רשב"י ובנו שישבו במחבוא במערה תליסר שנין ובב"מ פרק השוכר את האומנין דף פד ר' אליעזר קביל עליה יסורי כל יומא וכו' באורתא אמר להו אחי ורעי באו בצפרא אמר להו אחי ורעי לכו משום ביטול תורה וגרסינן נמי התם דף פה אמר רבי חביבין יסורין קביל עליה יסורין תליסר שנין וכו'. כל שני דייסורי דר' לא איצטריך עלמא למיטרא מלמדך שיסורין של צדיקים כפרה וטובה לעולם.

וכן שלמה ע"ה אמר ודרך תוכחת חיים מוסר אמרת איזה דרך מביא את האדם לחיי העוה"ב הוי אומר זו מידת יסורין וכן בפרק חלק דף קז אמר הקב"ה לדוד המלך עליו השלום קביל עלך יסורין וכו' ובאשר היסורין באים לסיבות הרבה ואין בשכל האדם להתבונן ולידע כלל סיבותם, לכן כשיראה האדם שבאין עליו יסורין אל יחשוב שבאין במקרה כי מי שמאמין בכך ענשו הוא מידה כנגד מידה לעזבו למקרים חס ושלום, בלי שמירה כמו שאמרה תורה ואם תלכו עמי בקרי אף אני אלך עמכם בחמת קרי ועונש זה הוא גדול כי רבים

הם המקרים והיסורין בעולם והעזובים מלמעלה אין שמירתו כלום כדכתיב אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר, ומה שאמרו אין דבר רע יורד מלמעלה הוא בעבור שהחוטא אין צריך להזיקו למעלה אל להסיר מעליו המחסה והמסתור ואז נתנה רשות למקרים וליסורין, וזהו שאמרו אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון על כן אל יהרהר שום אדם על מידת בוראו בחשבו שבא עליו שום נזק שלא כדיון, שכבר נאמר הצור תמים פעלו וגו'.

[עיין הגה"ה לח']

לפיכך יאמין אדם אמונה קיימת שהבורא יתברך יודע כל הנסתרות והוא דיין אמת ודן אמת את כל העולם כדרכיו וכפרי מעלליו ולמי שהוא אדם גדול מקפידין בו יותר אפי' כחוט השערה, כמו שכתוב בקרובי אקדש, כדי שישאר שלם ונקי גובין ממנו מעט מעט כדי שלא יתמלא סאתו.

[עיין הגה"ה לט']

ואם באו על אדם יסורין וחושב שלא חטא ידקדק בדכיו וימצא טעם לדבר ויפשפש במעשיו וישוב בתשובה כדגרסינן בפרק קמא דברכות, אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר נחפשה דרכינו וכו' פשפש ומצא יעשה תשובה שנאמר ונשובה עד ה', שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגו' תלה ולא מצא בידע שיסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב יוכיח וגו'. ולא יצטער עליהם כלל לסיבת שאמרנו.

[עיין הגה"ה מ']

וכן גם בעת הצלחתו ובזמן טובו כשייטיב לבו אלישמח יותר מדאי כמו שאמר הכתוב שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך וגומר ושע כי על כל אלה יביאך האלקים במשפט הא למדת שעתיד אדם ליתן את הדין על שמחת העה"ז, ואמרינן במדרש אמרתי להוללים אל תהולו מלשון לחול במחולות שאין השמחה ממתנת לו לאדם בעה"ז ולא כל מי שמח היום שמח למחר ולא כל מי שמיצר היום מיצר למחר, זהו שאמר שלמה ע"ה לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עושה, תדע לך שהוא כן שהרי בבריאת עולם היתה שמחה גדולה לפני הקב"ה שנאמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו וכתוב וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, מה כתיב בתריה ויתעצב אל לבו לכך נאמר אמרתי להוללים אל תהולו ומה הקב"ה כביכול לא המתין בשמחתו בני אדם על אחת כמה וכמה.

אברהם שמח שמחה גדולה נתגדל והרג כמה מלכים ונתן לו הקב"ה בן לזקנותו בסוף נאמר קח נא את בנך את יחידך וכו' חזר מהר המוריה לקבור לשרה ובקש מקום לקבורה ולא מא עד שקנה בד' מאות שקל כסף. יצחק שמח שמחה גדולה אמרו לו ראה ראינו כי היה ה' עמך ניצל מאנשי גרר ולבסוף כתיב ותכהין עיניו מראות ומה יצחק עולתו של הקב"ה לא המתין בשמחתו שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. יעקב שמח שמחה גדולה ראה סולם ומלאכים עולים ויורדים בו והנה ה' נצב עליו הנה אנכי עמך ושמרתך וכו' ולבסוף אירעו לו כמה צרות, לבן, עשו, דינה, יוסף, רחל, ומה יעקב לא המתין בשמחתו שאר בני אדם על אחת כמה וכמה.

יהושע שמח שמחה גדולה הוא הנחיל לישראל הארץ והרג ל"א מלכים וחלקו לו כל ישראל כבוד גדול שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וכו' ומה יהושע שלא זכה ומת בלא בנים, הצדיקים כך הרשעים על אחת כמה וכמה. עלי הכהן שמח שמחה גדולה שהיה מלך וכהן ואב"ד שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא וגו' וגם שני בניו מתו חפני ופנחס, ומה עלי הצדיק כך שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. אלישבע בת עמינדב שמחה שמחה גדולה כי ראתה בעלה כהן גדול משמש בכהונה גדולה ונביא ומשה אחי בעלה מלך ונביא וב' בניה סגני כהונה ואחיה נחשון בן עמינדב ראש כל נשיאי ישראל לא המתינה בשמחתה אלא נכנסו ב' בניה להקריב קרבן ויצאו שרופים, לכן נאמר אמרתי להוללים אל תהולו (תהלים ע"ה) ע"כ במדרש.

[עיין הגה"ה מא']

וכשם שראוי לאדם למעט בצער וביגון כאשר אמרנו כבר כן ימעט בשמחת עולם, וכן י"מ כי כדי למעט בשמחת העוה"ז תקנו חכמים לברך על שינוי היין הטוב והמטיב במקום שמשנים היינות אין ספק שיש שם שמחה, וכדי למעט השמחה תקנו לנו הטוב והמטיב שהוא ברכת האבל והיא שתקנו אותה ביבנה על הרוגי ביתר. וע"כ יתחייב האדם להמעט השמחה בעולם הזה, כאשר אמרנו כבר שלא יהיה לו התפעלות רב לא משמחה ולא מדאגה רק יתן אל לבו עבודת האל ושיהיה על שמחתו עבודתו ומעשה המצות.

וכן כל מעשיו בעולם הזה יעשה האדם בשמחה נכונה הראוי ובטוב לבב לא יותר מדאי כמו שאמר הכתוב אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, דרך הכתוב לכנות כלל כל הטובות שבעולם והשמחות בלשון אור ואין הכוונה אור ממש אלא שלווה והשקט וכבוד ובריאות וחדוה. מלשון ליהודים היתה אורה ושמחה קומי אורי כי בא אורך כי אתה תאיר נרי הכל כלל טובו ושמחת העולם.

[עיין הגה"ה מב']

וכן תמצא בהפך שהכתובים קורין כלל כל הרעות והדאגות חושך כמו שמצינו באיוב שאמר היום הוא יהי חושך עד שתמצא במי שנותן עצה שאינה הגונה שקראו הכתוב מחשיך הוא שכתוב מי זה מחשיך עצה במילין. ויתבאר מזה שהעצה ההגונה היא אורה ושאינה הגונה היא החושך לפי שהחושך כלל הרעות והאור כלל הטובות הוא שכתוב יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע העמיד השלום במדרגת האור והעמיד הרע במדרגת החושך וזהו שאמר בכאן אור זרוע לצדיק כלומר כל הטובות והשלום לצדיק שהרי רוב הצרות הבאות על האדם הוא בעצמו סיבה להם והוא הגורם להביאם עליו זה מצד החטא.

ובוודאי הכל מאתו ית' בהשגחה מכוונת ומאתו ית' הרע והטוב הכל במשפט ומאחר שהוא כן מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו, פירוש על חטאיו ודאי יש לו להתאונן כי הן הם סיבת צרותיו ועל כן הצדיק הגמור שלא חטא הוא בתכלית השמירה וההשגחה וראי הוא להיות כולל כל הטובות העולם שקראו אור זרוע לפי שהוא הדבק בשם ית' כן השגחת האל ית' דבקה בצדיק ואמר לצדיק לשון יחיד רמז למה שאמרו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר וצדיק יסוד עולם וכן הכתוב אומר רגלי חסידיו ישמור, חסידו כתיב ולישרי לב שמחה, אחר שהזכיר עניין הצדיק הנשמר מן המקים לרוב מעלתו וזכותו, כי ישרי לב הם המדברים היושר והחושבים אותו בלבם ושאינ מעלותם גדולה בהם ולא קצי' ביסורין אלא מצדיקים עליהם את הדין

ומקבלים אותם בשמחה לפי שהם היודעים שהם מזבח כפרה להם וניתן להם לטובה, ובמדרש תניא גם בפרק קמא דברכות דף ה' ר' שמעון בן יוחאי אומר שלושה מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל ולא נתנם אלא על ידי יסורין, ואלו הן תורה וארץ ישראל ועולם הבא.

תורה דכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, ארץ ישראל דכתיב וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וסמייך ליה כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה וגו', עולם הבא דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר, וזה להיות אלו ג' מתנות גדולות הערך לא יתכן שינתנו רק על ידי יסורין, והוא החריצות העצום המחוייב לאדם לעמוד על הזריזין והאזהרות הא' היא התורה דכתיב וגומר, כי הוא מבואר שהתורה אינה נכנסת רק על ידי יסורין וצמצום כל דברי החיים.

[עיין הגה"ה מג']

כמו שאמרו כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', ובמעט עסק ופרישות כל העניינים המטרידים כי על כן דרש ר' שמלאי בפרק המפלת דף ל', על הימים שאדם דר במעי אמו אין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן שנאמר מי יתנני כירחי קדם וגו', ומלמדן אותו כל התורה כולה, שנאמר ויורני ויאמר לי וגומר, וכשבא לאויר העולם בא מלאך וכו', ראייה שהימים שאדם בהם מצומצם ומשוער בענייני הסיפוק או בלי שישית לו שום עסק מהעסקים הזמניים כי הוא הנכון והמזומן ללמוד התורה כולה. ואולם בצאתו מההשערה והצמצום הוא כולו נשכח, כי התורה והבדידות בצמצום החיים יצאו כרוכין זה בזה בלי ספק.

[עיין הגה"ה מד']

והנה המתנה שנייה שהיא הארץ כידוע ליודעים שאין עניינה רק השערת החיים וצמצום הנאהבים מהשלמים כמו שנתבאר כבר מהכתובים ההם שהביא לראיה וכל זה למה לפי שהתורה והארץ יהו שני דרכים עצמיים המביאים אל החיים הנצחיים הם חיי העולם הבא שהוא המתנה השלישית.

וכמה נפלאות התורה להורות אלו הג' עניינים שהורה רשב"י במה שנמצא בכלי הקדש ג' כלים מיוחדים מעשה מקשה הכרובים דכתיב ועשית שנים כרובים מקשה תעשה אותם, המנורה דכתיב ועשית מנורת זהב טהור מקשה תעשה וגו', וזה מעשה המנורה מקשה זהב תעשה וגו' עד ירכה עד פרחתה מקשה היא, החצוצרות דכתיב ועשית שתי חצוצרות כסף מקשה, יאמר כי יעשו אלו הג' כלים על ידי הכאת קורנס לומר שמה שרמזו עליהם הוא נקנה על ידי צער מכות ויסורין, והנה החצוצרות הם הכלי הקריאה למקרא העדה ולמסע המחנות בדרך הילוכם עד שיכנסו לארץ והם תכסיס מלכות שיתנהגו בהם מלכי ישראל בארצם, אע"פ שאותם שנעשו בכבודו של משה נגנזו כי אינו ראוי שישתמשו התלמידים בהם.

אמנם המנורה הוא ממש נר מצוה ותורה הנקנית על ידי יסורין ותושיה רבה כי על כן נכפל בה כמה פעמים לשון של מקשה וע"ד שאמרו כך היא דרכה של תורה וכו', אמנם הכרובים הם רמז למלאכים אשר נשמת הצדיקים עולים במדרגותם לעה"ב, ולכן לא נבעט כלל ביסורין ונקבלם עלינו בסבר פנים יפות כי הם מקרבים הגאולה גם כן.

[עיין הגה"ה מה']

כדאמרינן בפרק חלק דף צז, תניא אמר ר' אליעזר אם ישראל עושין תשובה נגאלים ואם לאו אין נגאלים, א"ל רבי יהושע וכי אם אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזירותיו קשים כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב למדנו שהיסורין מקרבים הגאולה.

וכן יהי רצון מלפני אדון העולמים שנזכה אל ביאת הגואל במהרה בימינו, ובמישרים תחזינה עינינו, שיקויים פסוק והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ופסוק ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, ונרגיל נפשותינו במידת הצדיקים ע"ה להסיר לב האבן מקרבינו.

[עיין הגה"ה מו']

ונזכה לרוח חכמה ובינה וגו' ויקויים בנו הפסוק כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון וגו' ושאתם מים בששון ממעיני הישועה אכי"ר.

סליק

גרסינן בפרק קמא דמגילה דף ט', יפת אלהים ליפת, יפיותו של יפת יהא באהלי שם, וביאור הכונה ידוע הוא על האדם כי הוא צריך לשלושה שלימות, שלימות הקטן תחילה להטריף להחומר די ספוקו ולהכין הצריך אליו בשביל שיחיה ויעמוד בבריאת הזמן הקצוב לו לתת לחומר לחם חוקו יום יום, ואחריו צריך שלימות המידות אנושית להתנהג על סדר הישר בינו לבין זולתו כדי להעמיד היישוב המדיני בין בני האדם, ואחריו צריך לשלימות האחרן להשלים נפשו בתורה ובמצות ולהשיג את בוראו, תוכל לשוב הנשמה אחר הפרדה מן החומר אל האלהים אשר נתנה.

ויקרא שמות הבנים הנולדים לפי השלימות שהיה משיג אז ששלימות הקטן מעושר ונכסים ומהטוב המדומה יקרא שמו ח"ם, להורות על השלימות ההוא שיבא לאדם ביגיעה רבה וטורח הרבה במעבר אניות בלב ים וללכת בארץ מרחקים ביבשה דרך יערות ומדברות אחרות עקלקלות מקום גדודי ליסטים וחיות ומסכן עצמו כדי לאסוף ולכנוס כבוד ועושר ועל זה קרא שמו חם כמו שירה על זה הסיפור באדם הראשון בזיעת אפך תאכל לחם שהורה עליו שיגיע אליו הצריך ביגיעה ואחריו כל אדם ימשוך.

ולזה רומז גם כן באמרו וחם הוא אבי כנען ראש העסקים והסחורות כדמתרגמינן כנעני תגרא והבן הנולד אחריו יפת לפי שלימות המידות האנושית יפת כי היא תפארת לאדם ללכת בהם דרך ישרה הדרך הממוצעת ולא יטה לשום קצה מהם.

ואפשר בזה רמזו שם בגמרא אמר ר' יוחנן הלכה כרשב"ג שמותר לכתוב בלשון יווני וכו', מאי טעמא דרשב"ג דכתיב יפת אלהים ליפת וגו'. מורה שהוא השלימות האמצעי תחת השלימות האחרון דהיינו שהוא מורה על שלום וקיום המדינה ומהמידות ראיות שמהם למדו הרבה מחכמת המוסר, וחכמת הטבעית נקרא בלעז פילוסופי"א מוראל"ה ונאטורא"ל.

ואחריו נולד הבן שלישי וקרא שמו שם לי השלימות שהיה להשיג אז השלימות האחרון אשר הכוונה בו ממין האדם וקראו שם כי הוא הנבחר מכולם, וכן יעשה שם שישאיר אחריו ברכה ונזכרת נפשו לטובה לפני אלוהיו

לשרתו ולברך בשמו כל הימים ולא תשכח מפניו והיו עיניו ולבו שם כל הימים, ולכן קרא שם שמורה גדולה על גדולה ומעלה יתירה ושם טוב עולם ע"ג ובאו להורות על אדם השלם אשר השיג הג' שלימות אלו כי הוא צריך לקיים בידו שלימות המידות להיות באמת משפטיהם צדקו יחדיו, שלא יוכל להתקיים חכמתו בידו מבלעדיהם, ועל זה אמרו יפיותו של יפת ישכון באהלי שם, הורה לו על המידות החשובות שהם בחלקו של יפת ישכון כל ימי היותו באהלי שם, ואם הגיע על שלימות המכוון ממה שהשיג את בוראו על אמיתת מציאותו, ואז יתחזק בעד המידות להיות שלם בהם שלימות רב ולא ירפה מהם ותהיה חכמתו מתקיימת בידו.

והוא צריך אל השלימות כל ימי היותו חי חיי החומר כמו שנרמז על זה בתהלים בשיר המעלות הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד והמכוון הוא ממנו שישבו אחים יחד באוהל אחד לשרת האב האמיתי לעבדו שכם אחד, כי זה צריך לזה כל ימי החומר ושניהם מתחזקים יחד, (ע"כ קבלתי מא"א מהר"ש) ולהיות האדם מלובש מחמר שהוא סיבת ההפסד והרוע ונוטה לשמש הדברים הדומים לו, לזה צריך לאדם השלם שיהיה שימוש גופו ואבריו בעניינים המשלימים הגוף והנפש, והנה בחכמת הרפואה הגופיית נמצא שצו הרופאים שלא ימנע אדם מתנועת הגוף כולם החיצונים והפנימיות זה הביא הר"ם בפרקים בשם גליינוס ואם ככה הוא בבריאות הגוף כדי להעמידו על בוריו כל שכן בבריאות הנפש שצריך האדם להניע אבריו בעשיית התורה והמצוות, והנה נמצאו מצות עשה רמ"ח כנגד איבריו של אדם כאלו

יעירנו שלא נברא בנו שום אבר רק לעבודתו יתברך, שהרי מספר האברים כמספר המצוות ואם כן מי שרוצה להשיג השלימות צריך שכל אבריו יתנועעו בכל תנועתם את כוונת תשלום התכלית הזה המיוחד ואפילו בשעת משאו ומתנו, ואל יטעהו הזמן בהבל להמשך אחריו כי אם במקרה או בהכרח טבע האנושית, ועל זה מצוות לא תעשה שס"ה כמנין ימות החמה לרמוז שלא יעשה האדם מעשיו על פי הבלי המזן כי אם בתורת ה' חפצו להשיג השלימות כמו שמבואר באריכות בנוה שלום מ"ח פ"ט, כן יהי רצון אמן, שנזכה לאלו השלימיות כולם ונזכה לחזות בנועם שכינתו כמו שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון.

אלו אמרי שפר, יאמר אב הספר

כי בא שאול אל נכון קץ הפלאות מן ספרא הדין מתי אנה

אנכי לו רישא סיפא אגיד חדש איה מקום גם השנה.

ריש ירח זיו הוא ראשיתו ארבע עשר בו נגמר גם אות אחרונה

יש לבריא בטו"ב לו מכר די"א בפרט בקרי"ה היא הנאמנה

ילד הזאב א"ם אי"ן קמחו אין תורה לו לכן יטרופ הדין זימנה

הדין רזיא לא גלי מ-סכתא אלי-בא הלכתא רק בקרימונה

ראשיתו ואחריתו להודיע באר הטיב במאמר, הותחל במזל **טו"ב באח"ד ליר"ח זיו י"ד** בו נגמר

שמעו רופאים רב לכם טוב אחר משאות שוא מדו-חיים.

אבן סינא עם גלינוס חנם אתם בהם טור-חיים.

וכדי ספר זה לסמוך ע-ליו כל צדי-קים ונכו-חיים.

לא יחלוק בין התחלואים אם הם יבש או קר ל-חיים.

בינו מזה אל תפנו עוד אחר רוקח המרק-חיים.

נבוב יל-בב ממנו, תועלת לו עד לנצ-חיים.

מגן עדן זה ילקוט כל איש שושנה בין דחו-חיים.

הכל בידי זה הספר אפילו ה-צינים פ-חיים.

רפאות שקוי לעצמות מ-אין מיץ העש-בים וצמ-חיים.

רוח ישי-מו הרופאים אל חולה, לא אל נאנ-חיים.

שזה הוא זה לכל קוראיו אולם ברי או הגונ-חיים.

משנגז ספר הרפו-אות זה לוקחים גם בו בוט-חיים.

עדי הוא על צואר עני אור נוגה אל עיני פק-חיים.

ולמציאו תקרא שם כ-אשר היה אל ראש נמש-חיים.

נצר מהר"ר שמעון זלה"ה אחר מלו-יתן אור-חיים.

--->>***<<----

הערות הגה"ה

הגה"ה א': מצאתי זה בשער שלישי מספר אגרת אגדת המתחיל הגיע אל העבד הקטן משה עבד ה' מארץ ישמעאל דקרטב"י וכו' והרמז"ל חברו למלך אחד ממלכי הערב והעתיקו החכם ר' משה בן החכם רבי שמואל אבן תיבון ז"ל שנת חמשת אלפים וארבע לבריאת עולם. שבמ"ש. {ש'אול ב'ן מ'ורינו ש'מעון}

הגה"ה ב': כמאמר שלמה המלך ע"ה, כי כעס בחיק כסילים ינוח [קהלת ז ט].

הגה"ה ג': וזה כי אין יראת השם כיראת בשר ודם. כי מי שהוא ירא משום אדם או מלך או שר, עומד תמיד בפחד ורעדה, וזה סיבת קיצור ימיו. אבל הירא מהשם, לא די שהחרדה לא תקצר ימיו, אבל תוסיף ימים. אמר שלמה: יראת ה' תוסיף ימים (משלי י'). והרשעים שאין להם יראת השם לא די שלא יאריכון ימים אבל

שנות רשעים תקצרנה. וכן אף על פי שמדרך הירא ורך הלבב להוליד בנים רכי לבב כמוהו, ושלא יעשר ולא יקום חילו, כי בהיותו מפחד תמיד לא יעשה חפצו כראוי, אמר דוד: אשרי איש ירא ה' במצוותיו חפץ מאוד גבור בארץ יהיה זרעו וגו' (תהלים קי"ב). כלומר: אשריו הירא השם, כי לא תקנהו תכונת היראה ההיא רכות הלבב אלא גבורה, עד שגבור בארץ יהיה זרעו וגו'.

וגם מי שהוא חפץ במצוותיו ואף על פי שיוציא הוצאות בקיום המצוות, לא יחסר הוננו, כי הון ועשר בביתו וצדקתו עומדת לעד (שם קי"ב) וזה להורות כי יראת השם אינה מקצרת ואינה ממעטת הממון ולא הימים, ואינה מסבבת המקרים הרעים כיראת בשר ודם. אמר שלמה: יראת ה' לחיים ושבע ילין בל יפקד רע (משלי י"ט). רוצה לומר: יראת השם יתברך לא תסבב המוות, אבל היא לחיים. וכן אין הירא חסר כל טוב, כי שבע ילין. וכן לא יירא מהמקרים, כי לא יפקד רע; [מספר העיקרים מאמר ג' פרק ל"ד]. שבמ"ש.

הגה"ה ד': כי העושר ורוב הנכסים מבהילים לב האדם שנאמר ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך, ורם ללבך ושכחת וגו' ובכמה פעמים יש עושר שמור לבעליו לרעתו, כי צרות מתגלגלים ע העשיר כל היום קול פחדים באזניו מגנבים משודדי לילה ממשא מלך ושרים כל ימיו מכאובים. וכן הממשלה גם כן רוב פעמים היא אליו לצרה וצוקה לדאגה ולטרדה והשררה צרה באשר יעשה כרצונו והגדיל ואין מי יאמר לו מה תעשה, יתקנאו בו רבים ויבקשו מותו. ראה נא אחי יוסף שאמרו לו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו, וביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה, וכאלה רבים.

ונמצא כתוב בספר הרומיים שאוקטביינו ציז'ר קיסר, כשבאו כל העם ושרים להמליכו ולתת כתר הקיסרות על ראשו, לקח הוא הכתר בשתי ידיו וכה דיבר; כתר כתר אילו היה נודע לכל אדם הצרות והתוגות החרדות והרעות אשר תחתיך, אע"פ שימצאוך בשוק מושלכת בין האבנים לא יקחו אותך ולא ירימוך מעל הארץ, ואני לעבד נמכרתי לעם הזה לעבוד מלאכתם לא לאדון ולקיסר, והכתר הזה אינה אות מלכות כי אם חבלי עוני וברזל. כמה נאים הדברים היוצאים מפי הקיסר, ולא היה בכל קיסרי רומי כמוהו במעלה ושלמות, וכן האריך ימים על ממלכתו יותר מכל קיסר שהיה לפניו. אני שבמ"ש מצאתיו [תוכן הדברים בנחלת אבות] פ"ד ממס' אבות לפי' החכם אברבנאל.

הגה"ה ה': כדמצינו בדוד המלך ע"ה אחר שמת הילד, קם מהארץ ורחץ וחלף שמלותיו, ולא עצב עוד כאשר עשה בעוד הילד חי, וכן השיב לעבדיו, ועתה מת למה זה אני צם, האוכל להשיבו. שבמ"ש.

הגה"ה ו': וכן גרסינו פרק הרואה (ברכות דף ס.) ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר (תהלים קיב, ז) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה', אמר רבא כל היכי דדרשת להאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה וגו' משמועה רעה לא יירא מה טעם נכון לבו בטוח בה' וגו'.

עוד שם, ההוא תלמידא דהוה קא אזיל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון חזייה דקא מפחיד אמר ליה חטאה את דכתיב (ישעיהו לג, יד) פחדו בציון חטאים אמר ליה והכתיב (משלי כח, יד) אשרי אדם מפחד תמיד אמר ליה ההוא בדברי תורה כתיב יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא אתנח

אמר ליה יסורים בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה דכתיב (איוב ג, כה) כי פחד פחדתי ויאיתיני, והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד ההוא בדברי תורה כתיב. א"כ נראה מדברי רז"ל שכלל וכלל אל יפחד וידאג אדם להבא כי בזה יגרם לו נזק והפסד ח"ו. שבמ"ש.

הגה"ה ז': אמר רב, אנחה שוברת חצי גופו של אדם, שנאמר (יחזקאל כא, יא) ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו', ור' יוחנן אמר אף כל גופו של אדם שנאמר (יחזקאל כא, יב) והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים. פרק הרואה (ברכות נח:) ובפרק אע"פ (כתובות סב.), שבמ"ש.

הגה"ה ח': בפרק חלק (סנהדרין ק:;) מייתי מספר בן סירא, לא תעיל דויה בלבך דגברי גיברין קטל דויה הא שלמה אמרה (משלי יב, כה) דאגה בלב איש ישחנה, ר' אמי ור' אסי חד אמר ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים. שבמ"ש.

הגה"ה ט': מי החכם שבבני אדם והבוטח מכלם מי שהוא רוצה בדברים בבואם ובפנותם ואמר ראוי לאדם שלא יחשוב טרפון מתאחר ושלא ידאג לגזירת הבורא וכו' ומי שנאש ממה שלא הגיע ינוח גופו ומי שהוא רוצה במה שחננו הבורא תנוח דעתו. ואמר אם תפקיד ביד האלהים כל ענייך הגיע אל נתיב הטובה. נ"ל שבמ"ש ע"ד השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך כפשוטו.

וי"מ אם תפקיד ביד האלהים כו' כלומר שתפזר הונך לעניים כו' שאז יהיה לך פקדון ביד האלהים כדאמרין בפ"ק דבב, (דף י"א) מונבז בזבז אוצרותיו לעניים כו' אמר אבותי אצרו למטה ואני אצרתיו למעלה. תגיע אל נתיב הטובה, כלומר בגן עדן. במובחר הפנינים שער ז'.

הגה"ה י': אמר אביי מתניתין דעבדין ליה יום טב ויום ביש רבא אמר הא מני ר' יעקב היא דאמר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא פ"ק דקדושין דף ל"ט.

הגה"ה יא': כמו שדרשו רז"ל במדרש קהלת על פסוק ראיתי את הענין אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו א"ר יודן א"ר איבו אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו אלא אם אית ליה מאה בעי דיעבדון תרתי מאה ומאן דאית ליה תרתי מאה בעי דיעבדון ת' וההיא דאמר רבה בר בר חנה בריש המוכר את הספינה דף ע"ג לדידי חזי לי ההיא אקרקתא דהוה כאקרא דהגרונ' וכו' ר"ל שראה צפרדע אחת הית' כ"כ גדולה כמו כרך אחת של ששים בתים ואתא תנינא ובלעה לההיא צפרדע ואתא פושקנצא ר"ל עורב נקבה ובלעה לתנינא וסליק יתיב באילנא על ענף אחד כדרך העופות. תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא אמר רב פפא בר שמואל אי לא הואי התם לא הימני.

וכן היא אגדה סמוכה לה רבה בב"ח זימנא חדא הוה אזלינן בספינתא וחזינן ההוא ציפרא דהוה קאים עד קרסולי' במיא ורישיה מטי עד לרקיע, ואמרין ליכא מיא ובעינן ליחות לאקורי נפשין ונפק בת קלא ואמר לן לא תיחותו הכא דהא שב שנין דנפלא תמן חצינא לבר נגרא ולא מטיא אארעא ולא משום דנפשי מיא אלא משום דרדפי מיא, פי' שרצו גם הם לקרר בהמים כי סברו שאינם עמוקים ויצא בת קול שהיה שבע שנים שנפל גרון מחרש עצים ולא הגיע לתהום הקרקע ולא משום עומק הנהר אלא משום חריפות מרוצת הנהר

לא היה נצלל הברזל כן גירסת הגמרא שלנו אמנם בעקידה גורס שבעין שנין שהיה שבעים שנה שנפל הגרזן כל אלו האגדות פי' בעל העקידה בפ' תולדות יצחק על התאוה והחמדה מזה העולם שהם טובות מדומות ששני חיי האדם יוצאים בעסק ה ועדיין לא יגיעו לסוף תאותם, וזה לא מפני חשיבותם וממשותם רק מפני הטירוף והבהלה אשר לאנשים אחריהם וע"ש.

הגה"ה יב': אומר ריב"ל כל השמח ביסורין בעולם הזה מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע בפ"ק דתענית דף ח'.

הגה"ה יג': אמר בעל המידות שער' זאת המידה היא רעה ברוב ענייניה והיא נכרת על הפנים כדכתיב וירא אותם והנם זועפים וכתוב מדוע פניך רעים והנה אינך חולה, ואמר אחד מן החכמים איני מוצא כלל לאנשי נפשות השלימות סימן דאגה, והדואג על העולם הזה להשיג ממון הרי זה מגונה, אמנם יש בדאגה דרכים טובים כמו שאמר הנביא מה יתאון אדם חי גבר על חטאיו, הרי האדם שדואג על עונשים ועל ביטול תורה ועל כבודו של הקב"ה ועל כבודן של ישראל שנתמעט ועל הצדיקים והחסידיים שנדרסים ברגל ומצפה על כבוד ירושלים ועל בית המקדש ועל הישועה שתצמיח בקרוב. ה' משרה בקרבו רוח הקודש ויזכה לראות בשמחת ירושלים, כדכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, האל ית' יזכנו להיות מן הרואים גילוי שכינתו כדכתיב עין בעין יראו בשוב ה' את ציון וכיר"א.

הגה"ה יד': בברכות פ"א דף ה' ע"א אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם יסורין באין עליו יפשפש במעשיו וגו' פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה וגו' ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הן וגו', אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר וה' חפץ דכאו החלי' ושם מאריך בענין היסורין שמביא הקב"ה על הצדיקים.

הגה"ה טו': ע"ד שאמר הכתוב עושר שמור לבעליו לרעתו, ומאמר חז"ל מרבה נכסים מרבה דאגה, כי כן המלכים או העשירים שנאבד מהם מלכות או עושר גם כי נשאר להם הרבה יצערו מאוד יותר ממי שאין לו ולא היה לו לעולם אפילו מיעוטא דמיעוטא כאשר נשאר להם וזהו שיבוש גדול כי מי ששיגי קצת ומיעוט ממה שנשאר להמלך או להעשיר שאבד יהא בשמחה כל ימיו ואילו יהיו ביגון ואנחה כל ימיהם, א"כ עושר הניתן להם היה לרעתם לצערו ולהדאיבו וכן בכל הקניינים, לכן אל יחשוב ולא ידאג אדם כלל על מה שנאבד ממנו רק במה שבידו ישמח וכמו שאמר המשורר בממון הבט למטה ממך, ותדע יתרוך ותודה לנותן לחמך, אמנם במעלה הבט למעלה ממך, ותדע חסרוך ותוסיף תומך. שבמ"ש.

הגה"ה טז': בסוף יבמות דף קכ"א אר"ג פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר' עקיבא וכשעליתי ביבשה בא וישב ודן לפני בהלכה, אמרתי לו בני מי העלך אמר לי דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל הבא עלי נענעתי לו ראשו, פי' עבר על גבי והלך לו, מכאן אמרו חז"ל אם יבואו רשעים על אדם ינענע להם ראשו פירש רש"י ידחה מפני השעה ואל יתגרה בהן. שבמ"ש.

הגה"ה יז', היינו המאבדים זמנם ומבלים ימיהם ושמים כל שכלם בהבתי הזמן ובתענוגיו הרודפים כל ימי חיים אחרי הממון ושאר המותרות וטובות מדומות שאינם אמיתיות ולא יזכרו אחריתם להכין להם צידה לדרכם לעולם הבא, להשארות נפשם ומי שלא הכין וטחר לו ערב שבת מה יאכל בשבת, כדגרסינן בפ"ק דע"ז דף ג'. שבמ"ש.

הגה"ה יח', מצאתי במדרש אשתו של ר"מ היה לה שני בנים ונפלו לבור בשבת ומתו והמתינה לבעלה עד שבא מב"ה אכלו ושתו כשגמרו לאכול אמרה לו רצונך שאני אומר לך דבר אחד אמר לה אמרי אמרה לו שני דינרי זהב הופקדו אצלי היום כמ' שנים ועתה מבקשים אותם ממני אתן אותם או לאו אמר לה תני, אמרה לו ב' בניך נפלו לבור ומתו המתינו עד מוצאי שבת ולא עינו את נפשם באותו זכות שלא עינו נפשם וכבדו השבת עשה הקב"ה להם נס במ"ש ועמדו על פי הבאר ומצאום חיים. שבמ"ש.

הגה"ה יט', וכן מפורסם כנראה לעין שהנבהלים להון חשבו להדיח מעליהן דאגה אחת והיא צוק הפרנסה וצער הדלות וגרמו לעצמם דאגות הרבה דאגת הקיבוץ אסיפת הממון מיראה שלא יבואו לידי גמר ולא יתוספו כתאוות האדם וכמו שאמר והשבע לעשיר אינו מניח לו לישון ודאגת השמירה מפחד המקרים הבאים עליה כי הרבה מהליסטים ילכו אל העשיר כזאבים אל הצאן כמו שנאמר עושר שמור לבעליו לרעתו.

וכתב חכם אחד שראה שני אנשים שכל אחד טמן ממונו בקרקע והאחד מהן נגנב ממונו וישוב העפר אל הארץ כשהיה והוא לא ידע בכל זה אבל היה חושב שהיה ממונו מונח שמה אין שטן ואין פגע רע והיה שמח ונעלז כל ימיו ובעשירים יתקלס ברוב חילו ועושרו והאיש האחר שכח תלמודו ולא זכר מקו' ממונו וחשב שהיה במקום אחר ויחפש ולא מצא ויצעק צעקה גדולה ומרה כל ימיו מכאובים וצום ובכי ומספד באומרו שאבד ממונו והוא עני וחוסר לחם בהיות דמיונו כוזב והממון ברשותו טמון באהלו ומזה תדע שהעושר והדלות כולו מפעל הדמיון ושאינו כפי האמת וכפי המציאות. מצאתי בפ"י פרקי האבות של האברבנאל. שבמ"ש.

הגה"ה כ', ואע"פ שבפר' חלק דף צט ובסוף פרק אין עומדין דף ל"א פליג ר' אבהו ואמר מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים, הנה כל זה תירץ והתיישב הרמב"ם ז"ל בפרק שש משמונה פרקיו בהקדמה למסכת אבות מה הפרש בין החסיד ובין הכובש את יצרו ומושל בנפשו באופן שגם לפי דברי ר' אבהו יתיישב היטב ואין להאריך כאן ע"ש. שבמ"ש.

הגה"ה כא', וסוגי' זו כוותיה דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן דאמר כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה עצמן אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתיך. שבמ"ש.

הגה"ה כב', בחלק ג' פרק כ"ג מספר המורה, ואמנם היה איוב מדמה שאלו שיחשבו הצלחות הם התכלית כבריאיות והעושר והבנים כל עוד שהיה יודע השם על דרך הגדה וסיפור לא על דרך עיון ומפני זה היה במבוכות ההם ואמר המאמרים ההם וזהו ענין אמרו לשמע אוזן שמעתיך ועתה עיני ראתך רוצה לומר כי בעבור שידעתי מה שידעתי בדרך קבלה חשבת שהטובות המדומות הם ההצלחה, ולכן הייתי מבולבל ואמרתי מה שאמרתי ועתה עיני ראתך על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר כוונת הדברים כפי העניין על כן

אמאס כל אשר הייתי מתאוה מהעניינים הגשמים המהמי' ונחמתי על היותי בתוך עפר ואפר כי חשבי כי הצלחות החמריות הם התכלית והייתי עושה אותו עיקר ומבחן ההשגחה וכו'. שבמ"ש.

הגה"ה כג', פ"ק דקדושין דף ל"ט כל שזכותיו מרובין מעונותיו מריעין לו, ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת, וכל שעונותיו מרובין מזכותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה, ולא חיסר אות אחת ממנה. שבמ"ש.

הגה"ה כד', ולא כתאוות בני אם בחריצותם המתעסקים כל ימיהם לאסוף ולכנוס ולהעשיר ולא יראה טוב בעמלם עליהם נאמר כל ימי עני רעים והשמח בחלקו הוא עשיר כל ימיו ועליו נאמר וטוב לב משתה תמיד כדגרסינן פרק במה מדליקין דף כ"ה ת"ר איזהו עשיר כל מי שיש לו נחת רוח גדול מהשמח בחלקו כמו ששנינו בפ"ד מפרקי אבות איזהו עשיר השמח בחלקו. שבמ"ש.

הגה"ה כה', אמר רב הונא הנה טוב מאוד זו מידת הטוב והנה טוב מאוד זו מידת יסורין, וכי מידת יסורין טובה מאוד אתמהא, אלא שעל ידם הבריות באין לחיי הע"ה וכן שלמה ע"ה אומר ודרך חיים תוכחת מוסר אמרת צא וראה איזה דרך מביאה את האדם לחיי העולם הבא הוי אומר זו מידת יסורין, במדרש רבתי פר' ט' גם בפרק חלק דף קז, שבמ"ש.

הגה"ה כו', כל מי ההוה על האדם המשנה אותו מן הדבר המורגל לו מצער אותו אף אם יהיה השנוי ההוא טבעי אליו ולטובתו כשלא יספיק לשעת הטוב ההוא כי הנער בצאתו מרחם אמו הוא יוצא מן הכח אל הפועל ולמציאות יותר נכבד ויותר חשוב מן הראשון לראות את האור ולהשיג המוחשים ולקנות המושכלות בשכל ואעפ"כ הוא בוכה, לפי שאין בו כח לשער בטוב ההוא וכן כשיגדל ויפסקו ממנו מזון החלב יבכה אע"פ שיעתק לקבלת מזונות יותר טובים נאותים ומועילים למזגו ויצטער לפי שהוא משתנה ממה שהורגל.

וכן האדם שהתמיד לשבת בחושך זמן רב ויצא פתאום לאור יקשה עליו ויצטער באור עד שיודרג ויורגל בו מעט מעט וכן ביום המות אף אם ישתנה האדם למציאות יותר נכבד ויותר מעולה ולזוהר בלתי מפסיק שאי אפשר לשכל האדם לשער בהיותו שקוע בחומר הנה הוא מצטער במות צער נפלא לא להיות נעתק מן המציאות אל ההעדר כמו שיחשבו האומרים שאין מציאות לשכל האנושי בזולת הגוף אמנם לפי שהועתק מן המורגל וקשה על האדם עד שיודרג ויורגל מעט מעט במה שלא הורגל וכו', כן הוא בעיקרים מ"ד פרק ל"ב. שבמ"ש.

הגה"ה כז', והתבאר במופת שהרוחק בין מרכז הארץ ובין העליון שבגלגל שבתו מהלך שמונת אלפים שנה ושבע מאות שנה בקרוב וכל שנה משס"ה ימים ומהלך בכל יום ארבעים מילין מן המילין של תורה שכל מיל אלפיים אמה באמת המלאכ' והשתדל זה הרוחק הגדול המבהיל והוא כמו שנאמר הלא אלוה גובה שמים וראה ראש כוכבים כי רמו ואמר הלא מגובה שמים תלמוד הראייה על רוחק השגתינו השם כי אחר שאנחנו ברחוק מזה הגשם על זאת ההפלגה גדולה והוא נבדל ממנו במקום זה ההבדל ונעלם ממנו עצמו ורוב פעולתו כ"ש השגת פועלו שאינו גשם וזה הרוחק הגדול אשר התבאר במופת, אמנם הוא לכל הפחות וכו' ואפשר שיהיה יותר מזה כפליים רבים וכו' ואמנם הגלגל התשיעי המקיף בכל התנועה היומית לא יודע לו

שיעור כלל אחר שאין בו כוכב אין תחבולה לנו לדעת גדלו והשתכל אלו הנמצאות הגשמיות מה עצום שיעורם ומה רב מספרם ואם הארץ כלה אין שיעור לה כנגד גלגל הכוכבים מהו ערך האדם לכל אלו הנבראות וכו' מצאתי פרק י"ד מחלק ג' מהמורה. שבמ"ש.

הגה"ה כח, קרוב לזה ראיתי בפרשת פנחס שער פ"ה בעקידה ז"ל והוא מה שאמר שלמה בחכמתו לכל זמן ועת לכל חפץ ידמה צורך הזמן לכל הדברים והעת לבד לכל חפץ שהיא ההשכלה יהיה למשכילים אשר תחת השמים כי אשר על השמים אין צריך זמן כלל והיות שם החפץ מכוון אל השכל שגור בפי זה החכם בספר עצמו ואל תתמה על החפש בקש קהלת למצא דברי חפץ והרעב"ע כתב מאור השכל יצא החפץ. שבמ"ש.

הגה"ה כט, ובמ"ק פרק אלו מגלחין דף כח, אמר רבא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא דהא רב' ורב חסדא תרווייהו רבנן צדיקי הוו מר מצלי ואתי מטרי ומר מצלי ואתי מטרא רב חסדא חיה תשעין שנין ורבה חיי ארבעין שנין בי רב שיתין הלולי ובי רב שיתין תכלי כי רב חסדא לחמ' סמידא לכלבי ולא מבעי, בי רבה לחמ' דשערי מבעי ולא משתכחי, ביאור זה המאמר של רבא תירצו המפרשים התוספת קצת שמ', ובש"ת הרמב"ן סי' רפ"ו וברשב"א סי' קמ"ח ות"ט גם בעקידה פרשת וירא דף נ"ו ראיתי ביאור על זה והרמב"ם ז"ל כתב כי מה שאמר רבא הם דברי יחיד ואין להאריך כאן. שבמ"ש.

הגה"ה ל, גרסינן בספרי תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר כל זמן שאדם שרוי בשלוה אין מתכפרין לו מעונותיו כלום ועל יד היסורין הוא מתרצה לפני המקום שנאמר כי את אשר יאהב יוכיח ובערכין דף ט"ז תאנ' דבי ר' ישמעאל כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין קבל עולמו במערב' אמרי פורענות מזומנת לו.

הגה"ה לא, כבר ידוע והוכרע בראיות מספיקות לכל בעל שכל היות האל ית' יודע כל הנמצאות ופרטי מעשיהם וישגיח בהם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ומכח ד' סיבות יגיע הטוב לרשע ומכח ד' סיבות יגיע הרע לצדיק, המבוארים פי"ב וי"ג מן מ"ד, וזה אף כשנודה הנשוא והנושא ר"ל שהרשע רשע באמת והטוב טוב באמת אבל כבר אפשר שנכחיש הנושא כשנאמר שאחנו מדמין שהוא רשע ואולי היודע מחשבות יודע בו שהוא צדיק כמ"ש רז"ל בקידושין דף מ"ט האומר לאשה הרי את מקודשת על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו, וכן האומר לאשה הרי את מקודשת על מנת שאני רשע וכו' מקודשת שמא הרהר ע"ז בדעתו, וכן הנושא, אפשר להכחיש גם כן כשנאמר שמה שאנו מדמין שהוא טוב ואינו טוב כמאמר שע"ה ואליפז וכמאמר חז"ל וכמאמר דוד ע"ה ע"ש ואפילו מה שנראה לעינים שהוא טוב אפשר שאינו טוב כמו שהיה כותלו נוטה ליפול והיה תחתיו מטמון ואם היה נופל היה מתגלה לו ובהשגחת האל ית' נתיישר הכותל וכל העם תמהים ואומרים איך הגיע אל הרשע ההשגחה גדולה הזאת ועל דרך האמת היה לרעת הרשע למנוע ממנו מציאת המטמון וכיוצא בזה הרבה, שבמ"ש.

הגה"ה לב, רב ושמואל ואמרי לה ר' יוחנן ור"א חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות, וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלין ביסורין, בפ' היה קורא דף י"ח.

הגה"ה לג', תוספות פ"ק דברכות דף ה' ה"ג אין כל אדם, אבל אין לגרוס אין אדם זוכה לשתי שלחנות דהא כמה צדיקים זוכין לשתי שלחנות כגון ר' וכדאמרין פרק ב' דהוריות דף י' אמר רבא אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמא מי סנו להו. שבמ"ש.

הגה"ה לד', כמאמר ר' אחא בשעה שהצדיקים מבקשים לישב בשלוח בעולם הזה השטן מקטרג ואומר לא די מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים להם שלוח בעולם הזה, מניין אתה יודע שהרי על ידי שביקש יעקב אבינו ע"ה לישב בשלוח בעולם הזה קפץ עליו רוגזו של יוסף וכו', וזה כשהצדיקים מבקשים ש' שלוח בעולם הזה הלא הם כמבקשים שיהיה בית השער מקום מקדש מלך וכאלו הם מעבירין מעלת הטרקלין אל הפרוזדור והכתוב אומר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום יבואו שלום ינחו על משכבותם וגו', כי אין שלום שלם אמר ה' רק בעולם ההוא.

ולזה מוצא המקטרג מקום לקטרג כנגדה וכו', ולזה הקב"ה מקבל הקטרוג ומגלגל עליהם יסורים וטרדות עד שיהיה יישובם בעולם הזה דרך גירות וארעי כמו שאירע הענין הזה בעצמו ליעקב אבינו ע"ה שאחר שראה עצמו ניצל מכל צרותיו וראה עשו אחיו שברח מפניו וילך אל ארץ אחרת הזיח דעתו עליו ובקש לישב בשלוח בארץ מגורי אביו כלומר במקום שאין ראוי אבות רק להתגורר בו כמו שאמר כי גרים אנחנו פניך לזה קפץ עליו רוגזו של יוסף אשר סבל צרה צרורה מיום הלקח אותו מאתו, כמ"ש ויצא האחד אתי ואומר אך טרוף טורף וגו' ועוד נכפלו צרותיו צער הרעב ושלוח בניו מאתו וכל הקורות אותו כמאמר יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין לקחו עלי היו כלנה. כל זה היה ממעשה הגרות ומטבע עניינו כי עיקר יישובו נכון לפניו בארץ החיים וכו' כ"ז נתבאר יפה בהעקידה שער ל' דף פ"ב ופ"ג. שבמ"ש.

הגה"ה לה', ב"ב פי"ג דף קט"ז פ' רש"י נשאר אצלו שן חד מבניו ובו היה מנחם למרי נפש האבלים כי שן אינו מטמא, עוד שמעתי י"מ ביר לשון הבראה פירוש כי רבי יוחנן לקח עצם מהבשר והיו מביאים לו להברות באבילתו הפעם עשירית היה מנחם בו האבלים ומסוגיית הגמ' לא משמע הכי כנלע"ד, שבמ"ש.

הגה"ה לו', גרסינן פרק אחד ד"מ דף ל"ט מנהגו של מלך בשר ודם כשסרח עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את כולן אם רחמן הוא הורג את חציין אם רחמן מלא רחמים מייסר את הגדולים ביסורין אף כן הקב"ה מייסר את יחזקאל הנביא כדי למרק עונותיהם של ישראל. שבמ"ש.

הגה"ה לז', כל עניין הנסיון יתבאר היטב בהמורה ח"ג פרק כד וכן עקרים מאמר ד' פרק יג יבואר דרך הסרת תלונות צדיק ורע לו, ויפרש עניין הנסיון ויסורין של אהבה, ואין להאריך כאן ע"ש. שבמ"ש.

הגה"ה לח', שנאמר וסביביו נשערה מאוד.

הגה"ה לט', וכן גרסינן בפרק קמא דברכות דף ה' רב הונא הוה ליה ארבע מאה דני דחמרא, תקיפו ליה והוה חלא על לגביה ר' יודא אחוה דרב סלא חסידא ורבנן וכו' ואמרו ליה ליעיין מר במילי.

אמר להו ומי חשידנא בעיניכו, אמרו ליה ומי חסיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא, אמר להו אי איכא מאן דשמיע עלי מילתא לימא, אמרו ליה הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישתא לאריסיה אמר להו מי קא שביק לי מידי מיניה הא קא גניב לי כוליה.

אמרי ליה היינו דאמרי אינשי בחר גנבא גנוב וטעמא טעים אמר להו קבילנא עלי דיהיבנא ליה איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא ואיכא דאמרי אייקר חלא ואיזדבן בדמי חמרא.

הגה"ה מ', וכן גרסינן התם גם כן היינו דאמר ריש לקיש נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין, נאמר ברית במלח שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלקיך, ונאמר ברית ביסורין שנאמר אלה דברי הברית מה ברית האמור במלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין גופו של אדם ונשאר מרוצה יותר לפני המקום.

כדגרסינן בספרי תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר כל זמן שאדם שרוי בשלוח אין מתכפרין לו מעונותיו כלום, ועל ידיד היסורין מתרצה לפני המקום שנאמר כי את אשר יאהב ה' וגומר.

הגה"ה מא', וכמו שמצינו ברבינו הקדוש שהיה נותן ממון הרבה לבר קפרא שלא יגרום לו שמחה ושחוק כמו שאמרו יומא דמחיק ביה רבי אתיא פורענותא לעלמא, אמר ליה לבר קפרא לא תבדיחן ויהיבנא לך ארבעין גריוי דחיטי. בנדרים דף נ'.

הגה"ה מב', יש מפרשים כי לזאת כוונה התרה במה שכתוב בחג הסוכות והיית אך שמח בלשון מיעוט כי מפני ששמח כבר בחג השבועות שהוא זמן קציר ובחג הסוכות תגדל שמחתו יותר ויותר שהוא זמן האסיף לאסוף תבואתו ושמנו ויינו ושאר פירותיו.

על כן יאמר כי בזמן ששמחתו גדולה יותר ימעט אותה ויחזירה לדרך המיצוע וזה והיית אך שמח, ש'מחתינו מ'תן תורתינו ח'ירותינו ר"ת שמח, כלומר באלו הימים יהיה האדם שמח. קבלתי מא"א מהרר"ש זצ"ל, שבמ"ש.

הגה"ה מג', כמו שאמר ריש לקיש במסכת שבת דף פ"ג, אדם כי ימות באהל אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה.

הגה"ה מד', דרש רבא מאי דכתיב לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים וכולי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות ושפיכות דמים, בא ואראך ת"ת שעוסקים בתורה מתוך הדחק וכו'. בעירובין דף כ"א.

הגה"ה מה', וכן פירושו דהיינו ציון במשפט ובדין תפדה שהרי העיר לא חטאה אבל שביה רצה לומר העם שאין להם דין להפדות הקב"ה יעשה להם בצדקה. שבמ"ש.

הגה"ה מו', וכן כתב אריסט"ו כי בהכרח שיבא זמן שיהיו כל האנשים נמשכים אחר האמת וישתדלו לדעת האל ית' כפי מה שהוא באפשר בחק האדם עכ"ל בעקרים מ"ג פ"ג, והנה גם הוא מקיים דברי הנביא בהכרח שנאמר והיה ביום ההוא וגומר ופסוק ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים וכי"ר במהרה בימינו. שבמ"ש.